

กษัตริย์นักพัฒนา

ฉบับปรับปรุง

กษัตริย์นักพัฒนา

โครงการอ่างเก็บน้ำนฤปดินทรจินดา
(หน่วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ) จังหวัดปราจีนบุรี

สะพานภูมิพล : ก่อสร้างขึ้นตามแนวพระราชดำริ เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรในจังหวัดสมุทรปราการ

คำนำ พิมพ์ครั้งที่ ๒

ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่ประสบความทุกข์ยากในถิ่นทุรกันดารทั่วทุกแห่งหนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานถึง ๗๐ ปี จนก่อเกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แล้วกว่า ๔,๘๐๐ โครงการกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้ราษฎรได้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ต่อมาในรัชสมัยปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสืบสาน รักษา และต่อยอดพระราชปณิธานของพระบรมชนกนาถและพระบรมราชชนนี ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่อาณาประชาราษฎร์ บรรเทาความเดือดร้อนของราษฎรอย่างต่อเนื่อง และครอบคลุมทุกด้าน ด้วยพระราชหฤทัยที่มุ่งมั่น “เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาราษฎรตลอดไป”

หนังสือ “กษัตริย์นักพัฒนา” เล่มนี้ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ได้รวบรวมเรียบเรียงข้อมูลใหม่พร้อมจัดพิมพ์เผยแพร่ในปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมา เพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจ หลักการทรงงาน และองค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริ รวมถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้เป็นหลักการในการดำเนินงานพัฒนาต่าง ๆ ให้ก่อเกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ จนกระทั่งในปี ๒๕๖๒ สำนักงาน กปร. ได้ดำเนินการปรับปรุงเนื้อหาและภาพประกอบบางส่วนของหนังสือให้มีความทันสมัย ครบถ้วน และมีข้อมูลเป็นปัจจุบันยิ่งขึ้น ประกอบกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีเฉลิมพระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และสถาปนาพระฐานันดรศักดิ์พระบรมวงศ์ ดังนั้น พระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธยที่ระบุในหนังสือกษัตริย์นักพัฒนาเล่มนี้ จึงขอใช้ดังนี้

- พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
- สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง
- สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เพื่อให้การถ่ายทอดข้อมูลเนื้อหาที่เป็นปัจจุบัน พร้อมทั้งยังสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงอยู่ในใจของพสกนิกรตลอดไป

สำนักงาน กปร.
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

- **ความเป็นมาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๓**
 - ▶ จากพระราชดำริสู่การพัฒนาช่วยเหลือประชาชน..... ๑๓
 - ▶ ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๑๕
 - ▶ ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๑๘
- **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร..... ๒๑**
- **หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๓๓**
 - ▶ การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๓๓
 - ▶ การบริหารงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ..... ๔๕
 - ▶ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)..... ๔๖

- **โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินปัจจุบัน**..... ๕๑
 - ▶ การพัฒนาแหล่งน้ำ..... ๕๓
 - ▶ การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม..... ๖๑
 - ▶ การพัฒนาด้านการเกษตร..... ๓๔
 - ▶ การพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ..... ๘๐
 - ▶ การพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม..... ๘๔
 - ▶ การพัฒนาด้านการคมนาคม/สื่อสาร..... ๘๖
 - ▶ การพัฒนาด้านสาธารณสุข..... ๘๘
 - ▶ การพัฒนาแบบบูรณาการและอื่น ๆ..... ๙๑
- **บทสรุป**..... ๑๑๕

Chitrich Suvongsep Sep 17 2017

ความเป็นมาของ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระมหากษัตริย์คุณที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในระยะแรกหลังจากเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ นั้น เป็นพระราชดำรินำด้านการแพทย์และการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากในช่วงระยะเวลานั้นการพัฒนาประเทศยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในชนบทขาดบริการสาธารณสุข ขาดโอกาสทางการศึกษาและยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ดังนั้นพระราชกรณียกิจในช่วงแรก เริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๙๓ - ๒๕๐๕ จึงเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า และสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก ยังไม่มีลักษณะเป็นโครงการหรือกิจกรรมเต็มรูปแบบอย่างปัจจุบัน อาทิ

- ในปี ๒๔๙๓ วัณโรคยังเป็นโรคติดต่อที่ร้ายแรงและยังไม่หมดไปจากประเทศไทย ปีหนึ่ง ๆ มีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้เป็นจำนวนไม่น้อย พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชปรารภกับหลวงพยุ่งเวชศาสตร์ อธิบดีกรมสาธารณสุขในขณะนั้น เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๓ ความว่า

“คุณหลวง วัณโรคนี้นี้มีयरักษากันได้เด็ดขาดหรือยัง ยาอะไรขาด ถ้าต้องการฉันจะหาให้อีก ฉันอยากเห็นกิจการแพทย์ของเมืองไทยเจริญมาก ๆ”

จากนั้นในปี ๒๔๙๖ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทรัพย์ จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้สร้างอาคารตึก “มหิดลสวนสุนันทา” ในบริเวณสถานเสาวภา สภากาชาดไทย สำหรับใช้ในกิจการทางด้านวิทยาศาสตร์ และใช้เป็นที่ผลิตวัคซีนบีซีจี เพื่อใช้ป้องกันโรควัณโรค ซึ่งผู้คนยุคนั้นกำลังประสบปัญหาอยู่

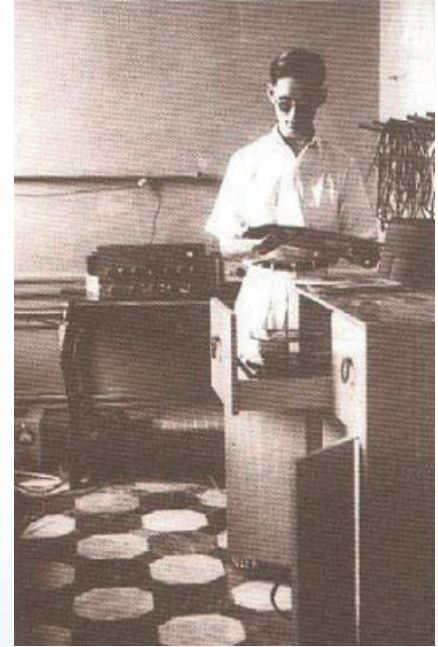
- ในปี ๒๔๙๔ - ๒๔๙๕ ได้เกิดโรคโปลิโอระบาดครั้งใหญ่ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทาน

พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ผ่านสำนักพระราชวัง จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้เป็นเงินทุนรักษาโรคเรียกว่า “ทุนโปลิโอสงเคราะห์” และต่อมา ในปี ๒๔๙๗ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ จำนวน ๕๓๙,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างตึก “อานันทมหิดล” ในโรงพยาบาลศิริราช เพื่อใช้เป็นสถานที่รักษาเด็กที่ป่วยเป็นโรคติดต่อและบริการรักษาโรคโปลิโอ

- ทรงริเริ่มสร้างภาพยนตร์ขึ้นเป็นที่รู้จักกันเรียกว่า “ภาพยนตร์ส่วนพระองค์” จัดฉาย เพื่อหารายได้จากผู้บริจาค โดยเสด็จพระราชกุศลและนำมาช่วยเหลือประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น สร้างตึกกสิกรรมในบริเวณสภาอากาศไทย สร้างอาคารทางการแพทย์โรงพยาบาลภูมิพล เป็นต้น

เมื่อคราวที่โรคอหิวาตกโรคระบาดอย่างรุนแรงในประเทศไทย การรักษาโรคนี้ต้องใช้ “น้ำเกลือ” เป็นจำนวนมาก แต่ในขณะนั้นการให้น้ำเกลือกับผู้ป่วยมีค่าใช้จ่ายสูง เพราะมีราคาแพง เนื่องจากต้องสั่งจากต่างประเทศ ส่วนน้ำเกลือที่ผลิตได้ในไทยระยะนั้นยังขาดคุณภาพ จนกล่าวกันว่า “ใส่ใครไปก็ซ็อก” พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการศึกษา วิจัย และสนับสนุนในการค้นคว้าหาวิธีสร้างเครื่องกลั่นน้ำเกลือใช้เอง จนมีคุณภาพทัดเทียมกับต่างประเทศ และเป็นที่ยอมรับกันถึงปัจจุบัน

- โครงการแพทย์หลวงพระราชทานเรือเวชพาหน์ เป็นการพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์ เพื่อดำเนินงาน โดยจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกให้บริการรักษาพยาบาลแก่ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่สองฝั่งลำน้ำ ซึ่งได้มีการดำเนินงานมาจนทุกวันนี้

- ในปี ๒๕๐๕ ประเทศไทยประสบภัยครั้งใหญ่ที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีความรุนแรงทำให้ราษฎรประสบภัยพิบัติทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้จัดตั้ง “มูลนิธิราชประชานุเคราะห์” ขึ้น เพื่อดำเนินงานช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ และต่อมามูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ได้ดำเนินงาน ในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบสาธารณภัยทุกประเภทอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดถึงปัจจุบัน

พระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ดังกล่าว เป็นการทรงงานในลักษณะการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน และด้อยโอกาสในรูปแบบของการกุศล โดยการให้หรือจัดบริการสวัสดิการสังคมต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นพื้นฐานของปรัชญาดำเนินงาน สังคมสงเคราะห์ ในรูปแบบภูมิปัญญาไทยที่สืบเนื่องต่อกันมายาวนาน โดยในยามที่มีภัยพิบัติ หรือสาธารณภัยเกิดขึ้น คนไทยจะช่วยเหลือกันตามกำลังความสามารถ โดยการบริจาคทรัพย์สินหรือสิ่งของ หรือช่วยเหลือกันด้วยวิธีการต่าง ๆ แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน ดังมีพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...คนเราจะอยู่สุขสบายแต่คนเดียวไม่ได้ ถ้าคนที่อยู่รอบล้อมมีความทุกข์ยาก ควรต้อง แบ่งเบาความทุกข์ยากของเขาบ้างตามกำลังและความสามารถที่จะทำได้...”

จากพระราชดำริสู่การพัฒนาช่วยเหลือประชาชน

พระราชดำริเริ่มแรกในลักษณะโครงการช่วยเหลือประชาชน เริ่มขึ้นในปี ๒๕๔๔ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากปีนัง ซึ่งได้รับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ เข้าไปเลี้ยงในสระน้ำพระที่นั่งอัมพรสถาน และเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศนี้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ นำไปเลี้ยงเผยแพร่ขยายพันธุ์แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตน เพื่อจะได้มีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้นและมีสุขภาพอนามัยที่ดี

ด้วยความห่วงใยในทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ นับแต่ที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จเถลิงถวัลยสิริราชสมบัติ เป็นต้นมา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทห่างไกลและทุรกันดาร ในแต่ละปีพระองค์จะประทับอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ มากกว่าประทับอยู่ในพระราชวังที่กรุงเทพฯ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะทอดพระเนตรสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชน ทรงค้นหาข้อมูลสภาพปัญหาความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ พร้อมกับทรงสังเกตการณ์สำรวจสภาพภูมิศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาพิจารณาและพระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป

โครงการพระราชดำริที่นับได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรก เกิดขึ้นในปี ๒๔๙๕ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยัง บ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ทรงทราบถึงปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในด้านการคมนาคมสัญจรไปมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานรถบลูโตเซอร์ให้หน่วยสนับสนุนทางอากาศ ตำรวจตระเวนชายแดน (ค่ายนเรศวร) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไปสร้างถนนเข้าไปยัง บ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ (ปัจจุบันคือตำบลทับใต้) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรให้สามารถสัญจรไปมา และนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชนภายนอกหมู่บ้านได้สะดวก

จากนั้นในปี ๒๔๙๖ ได้พระราชทานพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อบรรเทาปัญหาความแห้งแล้ง ซึ่งก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ราษฎร โดยสร้างแล้วเสร็จและใช้ประโยชน์ได้ในปี ๒๕๐๖ นับเป็นโครงการพระราชดำริทางด้านชลประทานแห่งแรกของพระองค์ และต่อมาได้มีโครงการพระราชดำริการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นมากกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ/กิจกรรม โดยกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

อ่างเก็บน้ำเขาเต่าในอดีต

อ่างเก็บน้ำเขาเต่าในปัจจุบัน

ประวัติการ*

1 | การสาธารณสุข

- ตีกลมืดลงตามุสรณ์
- น้ำเกลือ
- ยารักษาโรค
- เรือเวชพาหน์

2 | เสริมสร้างสุขภาพ

- อาหารโปรตีน
- ปลาเนื้
เป็นต้น

3 | สาธารณูปโภคพื้นฐาน

- ถนนห้วยมงคล
- อ่างเก็บน้ำเขาเต่า
เป็นต้น

4 | หน่วยงานรับผิดชอบ

- สำนักงาน กปร.
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

*ประวัติการ คือ เรื่องราวที่เป็นมาแล้วแต่ก่อน
ตามลำดับสมัย

ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก

โครงการพระราชดำรินี้ในระยะแรก ๆ นั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. โครงการที่มีลักษณะศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นการส่วนพระองค์

เป็นการเตรียมพระองค์ในด้านข้อมูลและความรอบรู้ที่จะทรงนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและเผยแพร่แก่เกษตรกร รวมทั้งเป็นการแสวงหาแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยและสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่นด้วย

๒. โครงการที่มีลักษณะเริ่มเข้าไปแก้ไขปัญหาหลักของเกษตรกร

เนื่องจากเกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมมากขึ้น ในขณะที่ทรงมีโครงการทดลองและเรียนรู้ไปด้วยนั้น จะทรงเริ่มก้าวเข้าสู่การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาของเกษตรกรอย่างแท้จริง ระยะแรกโครงการยังจำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะบริเวณรอบ ๆ ที่ประทับในส่วนภูมิภาค รูปแบบของการพัฒนาแก้ไขปัญหาคือ การพัฒนาแบบผสมผสาน (Integrated Development) หลังจากนั้นโครงการในลักษณะนี้ค่อย ๆ ขยายขอบเขตออกไปสู่สังคมเกษตรกรในพื้นที่กว้างขวางขึ้น

โครงการพระราชดำริมีอยู่มากมายหลายสาขา หลายประเภท กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค ของประเทศ มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้คือ

๑) โครงการตามพระราชประสงค์

หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษา ทดลอง ปฏิบัติ เป็นการส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับ ผู้เชี่ยวชาญในวงงาน แสวงหาวิธีทดลองปฏิบัติ และพัฒนาส่งเสริมแก้ไขดัดแปลงวิธีการเป็นระยะ เวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแนพระราชหฤทัยว่าโครงการนั้น ๆ ได้ผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามารับงานต่อในภายหลัง

๒) โครงการหลวง

จากการที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จ พระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ห่างไกลในภาคเหนือ ทรงเห็นพื้นที่ป่าเขาต้นน้ำลำธาร ถูกบุกรุกทำลายอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกฝิ่นของชาวไทยภูเขา รวมทั้งมี คุณภาพชีวิตในเกณฑ์ต่ำ จึงได้พระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาช่วยเหลือชาวไทยภูเขาให้อยู่ดีกินดี เลิกการตัดไม้ทำลายป่าทำไร่เลื่อนลอย เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการค้าของเถื่อนและอาวุธผิดกฎหมาย โดยการ พัฒนาและส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนสูง เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค พร้อมทั้งการช่วยเหลือ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย และการสงเคราะห์ต่าง ๆ เพื่อสร้างจิตสำนึก ให้ชาวไทยภูเขาเหล่านี้เป็นพลเมืองไทยที่ดี ต่อมาทรงให้จัดตั้ง “มูลนิธิโครงการหลวง” ขึ้น เป็นหน่วยงานกลางในการดำเนินงาน แม้ว่าการดำเนินงานเช่นนี้จำเป็นต้องใช้เวลายาวนานนับสิบปี

และยากลำบากสักเพียงใดก็ได้ทรงทอดย
ผลการพัฒนาสามารถยกระดับความเป็นอยู่และ
คุณภาพชีวิตของชนชาวเขาให้สูงขึ้น ชาวเขาชาวดอย
เหล่านี้จึงมีความรักและจงรักภักดี ต่างเรียกขาน
ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระบรมราชชนนี
พันปีหลวงว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสอง
พระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

๓) โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์

หมายถึง โครงการที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ได้พระราชทานพระราชดำริ และขอแนะนำให้
องค์กรภาคเอกชนไปดำเนินการ โดยใช้ทรัพยากรดำเนินงานของภาคเอกชนทั้งกำลังเงิน
กำลังแรงงาน และกำลังปัญญา ซึ่งการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านการสงเคราะห์
ช่วยเหลือ การพัฒนาชุมชน การศึกษา และด้านสุขภาพอนามัย เช่น โครงการของมูลนิธิ
ราชประชานุเคราะห์ โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

๔) โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เดิมเรียกโครงการประเภทนี้ว่า “โครงการตามพระราชดำริ” หมายถึง โครงการที่พระบาท
สมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางดำเนินงาน
โดยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร นำไปพิจารณาวางแผนและปฏิบัติ ซึ่งปกติ
จะมีการดำเนินงานสองลักษณะคือ เป็นโครงการที่มีลักษณะเป็นงานด้านวิชาการ มีการศึกษา ทดลอง วิจัย
เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนา และโครงการที่มีลักษณะในการป้องกันแก้ไขปัญหาความทุกข์ยาก
เดือดร้อนและสนองความต้องการของประชาชน สำหรับปัจจุบันโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
เป็นไปตาม “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๓๔”
(แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๔๖) โดยมีโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะสั้น
และระยะยาว กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศถึง ๔,๘๑๐ โครงการ/กิจกรรม^(๑)

(๑) ข้อมูล: สำนักงาน กปร., มิถุนายน ๒๕๖๒

ขั้นตอนการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษาข้อมูลต่าง ๆ เป็นขั้นตอนอย่างละเอียดก่อนทุกครั้งในการจัดวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่งก่อนจะมีพระราชดำรินั้น มีขั้นตอนต่าง ๆ พอจะกล่าวได้ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาข้อมูล

ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินยังพื้นที่ใด ๆ นั้น จะทรงศึกษาข้อมูลด้วยพระองค์เองจากเอกสาร และแผนที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อให้ทราบถึงสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างละเอียดก่อนเสมอ

๒) การหาข้อมูลในพื้นที่

เมื่อเสด็จฯ ถึงพื้นที่นั้น ๆ จะทรงหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง และข้อมูลล่าสุด อาทิ

๒.๑) ทรงสอบถามประชาชนถึงการประกอบอาชีพ สภาพหมู่บ้าน ภูมิประเทศ ดิน ฟ้า อากาศ และน้ำ ฯลฯ

๒.๒) ทรงสำรวจพื้นที่และเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพื้นที่จริงที่คาดว่าจะควรจะดำเนินการพัฒนาได้

๒.๓) ทรงสอบถามเจ้าหน้าที่ เมื่อทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและทรงได้ข้อมูลจากพื้นที่จริงแล้ว จะทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ถึงความเหมาะสมความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งทรงคำนวณวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบด้วยว่าเมื่อดำเนินการแล้วจะได้ประโยชน์อย่างไร และคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่เพียงใด อย่างไร แล้วจึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาในรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป

๓) การศึกษาหาข้อมูลและการจัดทำโครงการ

เมื่อได้รับพระราชทานพระราชดำริ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จะประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาข้อมูลรายละเอียดอีกครั้งหนึ่งเพื่อประกอบการจัดทำโครงการให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้

อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรพระราชทานพระราชดำริไว้ว่า “พระราชดำริของพระองค์เป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น” เมื่อรัฐบาลได้ทราบแล้วควรไปพิจารณาวิเคราะห์กัลลั่นกรองตามหลักวิชาการก่อน เมื่อมีความเป็นไปได้มีประโยชน์คุ้มค่าและเห็นสมควรทำ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาตัดสินใจเอง และในกรณีทิววิเคราะห์พิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมสามารถล้มเลิกได้

๔) การดำเนินงานตามโครงการ

เมื่อจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อยและผ่านการพิจารณาจากหน่วยเหนือตามลำดับขั้นตอนจนถึงการอนุมัติโครงการและงบประมาณแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีสำนักงาน กปร. เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานและประสานแผนต่าง ๆ ให้แต่ละหน่วยงานได้ดำเนินการ สนับสนุนสอดคล้องกัน และ/หรืออาจจัดตั้งองค์กรกลางที่ประกอบด้วยแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ควบคุมดูแลให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพ

๕) การติดตามผลงาน

ในการติดตามผลการดำเนินงานนั้น แต่ละหน่วยงานรวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) จะได้มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ แต่ที่สำคัญคือ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จะเสด็จฯ กลับไปยังโครงการนั้น ๆ ด้วย ทุกครั้งเมื่อมีโอกาส เพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้าและทรงติดตามผลงานต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณีที่เกิดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ จะทรงชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป

หลักการทำงาน

๑) ซื่อสัตย์ สุจริต
จริงใจต่อกัน

๔) รู้ รัก สามัคคี

๗) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็น
ระบบ ทำงานอย่างจริงจัง

๑๐) ภูมิสังคม

๒) อ่อนน้อม ท่อมตน

๕) ทำเรื่อง ๆ
ทำแบบสิงขทาน

๘) ระเบิดจากข้างใน

๑๑) องค์กรรวม

๓) ความเพียร

๖) มีความสุขในการ
ทำประโยชน์ให้แกผู้อื่น

๙) ทำตามลำดับขั้น

๑๒) ประหยัด เรียบง่าย
ได้ประโยชน์สูงสุด

๑๓) ขาดทุนคือกำไร

๑๖) ธรรมชาติเป็นธรรมชาติ

๑๙) เศรษฐกิจพอเพียง

๒๒) ไม่ติดตำรา ทำได้ง่าย

๒๕) บริการรวมที่จุดเดียว

๑๔) ปลูกป่าในใจคน

๑๗) ประชาชนมีส่วนร่วม

๒๑) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

๒๓) การมีส่วนร่วม

๒๖) ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก ครึกครื้น
กระฉับกระฉวย มีพลัง เป็นปึงจัย
ของการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

๑๕) ใช้ธรรมชาติ
ช่วยธรรมชาติ

๑๘) การพึ่งตนเอง

๒๑) แก้ปัญหาที่จุดเล็ก
คิด Macro เริ่ม Micro

๒๔) พออยู่พอกิน

๒๗) ชัยชนะ
ของการพัฒนา

หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

๑

ซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน

ทรงมีพระราชดำรัสเรื่อง ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา เพราะเห็นว่าหากคนไทยทุกคนได้ร่วมมือกันช่วยชาติ พัฒนาชาติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกันแล้ว ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...คนที่ไม่มีความสุขจิต คนที่ไม่มีควมมั่นคง ชอบแต่ makkelijk ไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงสำเร็จ...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่

นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒

๒

อ่อนน้อม ถ่อมตน

การอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคุณสมบัติที่ทุกคนพึงมีพึงปฏิบัติให้เป็นปกติวิสัยซึ่งทำให้สังคมมีความสมานฉันท์ ทรงปฏิบัติให้เห็นมาโดยตลอด ทรงอ่อนน้อมมาก เวลาที่เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎร ทรงโน้มพระวรกายไปหาประชาชน คุณเข้าหน้าประชาชน ถามทุกข์สุข ปรีक्षाหาหรือเป็นชั่วโมง ๆ ประชาชนนั่งพับเพียบ พระองค์ท่านก็ทรงทรุดพระวรกายนั่งพับเพียบบนพื้นเดียวกัน

๓

ความเพียร

ความเพียรเป็นคุณสมบัติที่จะทำให้งานสำเร็จ ต้องมีความมุ่งมั่น โดยเฉพาะการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทรงปฏิบัติให้เห็นโดยทรงเรือใบจากวังไกลกังวลข้ามอ่าวไทยขึ้นฝั่งที่สตั๊ดหีบ ทรงใช้เวลาเดินทาง ๑๗ ชั่วโมงบนเรือขนาดยาวเพียง ๑๓ ฟุต ลำเรือแคบ ๆ ทรงแสดงให้เห็นถึงการใช้ความเพียรในการทำงานให้สำเร็จ นอกจากนี้ยังทรงแสดงเรื่องความเพียรผ่านพระราชนิพนธ์พระมหาชก ซึ่งพระราชนิพนธ์นี้ทรงใช้เวลาค่อนข้างนาน ในการคิดประดิษฐ์ ทำให้เข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้งภาพประกอบและคติธรรมต่าง ๆ ได้ส่งเสริมให้หนังสือเล่มนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่หากคนไทยน้อมรับมาศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติตามรอยพระมหาชก กษัตริย์ผู้เพียรพยายาม แม้จะไม่เห็นฝั่ง ก็ยังว่ายน้ำต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายก็จะตกเป็นอาหาร ปู ปลา จมน้ำตายก่อนถึงฝั่ง

๔

“รู้ รัก สามัคคี”

เป็นพระราชดำรัสที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อมทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก : คือความรัก เมื่อเรารู้ครบถ้วนกระบวนความแล้วจะต้องมีความรักเป็นพลังผลักดันที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ ถ้าเรามีความรักแล้วจะมีแรงกระตุ้นให้ทำงานด้วยความเต็มใจ

สามัคคี : การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กรเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

๕

ทำเรื่อย ๆ ทำแบบสังฆทาน

ปัญหาต่าง ๆ ของประเทศชาติเกิดขึ้นอย่างไม่รู้จบ จำเป็นต้องทุ่มเทกำลังความสามารถเข้าไปแก้ไข จะหยุดการทำงานไม่ได้ จึงต้องทำเรื่อย ๆ ไม่สามารถหยุดงานช่วยเหลือประชาชนได้ โดยพระองค์ทรงงานมาตลอด ๗๐ ปี

“หลักสังฆทาน” มีความหมายคือ “ให้เพื่อให้” เป็นการให้โดยไม่เลือก ไม่หวังผลตอบแทน และไม่เลือกปฏิบัติ การทำงานช่วยเหลือประชาชนจะไม่ทรงเลือก ไม่กำหนดว่าเป็นใคร มีเชื้อชาติศาสนาใด จึงเป็นการทำลักษณะคล้ายสังฆทานที่ให้โดยไม่ต้องระบุผู้รับ ดังมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า

“...การเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น เป็นตลอด ๒๔ ชั่วโมง พระองค์ทรงอยู่บนยอดปิระมิดของสังคม แต่ ปิระมิดในประเทศไทย เป็นปิระมิดหัวกลับ”

๖

มีความสุขในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

ความสุขเป็นเรื่องของการทำประโยชน์ให้เกิดขึ้น ซึ่งความสุขที่แท้จริงคือ การทำประโยชน์ให้ผู้อื่น มิใช่ทำให้ตนเองเพียงเท่านั้น ต้องสร้างประโยชน์กับคนอื่น เมื่อคนอื่นมีความสุขแล้วเราก็มีความสุขด้วย โดยความสุขของผู้อื่น คือความสุขส่วนรวมนั่นเอง เราต้องยึดประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตน ดังมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า

“...ขอประใจนะที่มาช่วยฉันทำงาน ฉันขอบอกก่อนนะ ช่วยฉันทำงาน ไม่มีอะไรจะให้ นอกจากมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น...”

๗

ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำงานอย่างผู้รู้จริง

การที่จะพระราชทานโครงการใดโครงการหนึ่งจะทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร และแผนที่ ตลอดจนสอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ ให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง รวมทั้งศึกษาตรวจสอบและทอดพระเนตรในพื้นที่จริง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องรวดเร็วตรงตามความต้องการของประชาชน และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

๘

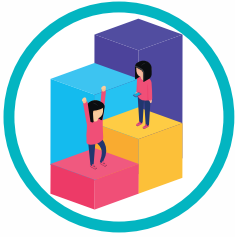
ระเบิดจากข้างใน

ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคน ดังพระราชดำรัสว่า “ระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนที่ยังไม่ทันได้มีโอกาเตรียมตัว หรือตั้งตัว อย่างไม่โดยที่ผู้รับยังไม่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงานจะทรงเริ่มต้นจากสิ่งจำเป็นที่สุดของประชาชนก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว ก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระบรมราโชวาทความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐาน มั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร
ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

๑๐

ภูมิสังคม

การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน และใช้หลักในการปรับตัวให้อยู่กับธรรมชาติให้ได้ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเค้าต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

๑๑

องค์รวม

ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงอย่างครบวงจร ทรงเรียกวินิจฉัยว่า องค์รวม (Holistic) หมายถึง การมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นแบบบูรณาการ และกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง โดยพิจารณาครบทุกด้านของปัญหาพร้อมแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงกันเป็นระบบ เช่น กรณีของ “ทฤษฎีใหม่” มี ๓ ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ ๑ คือ การมองในเรื่องของการบริหารจัดการที่ดินตั้งแต่การถือครองที่ดินของประชากรไทย โดยเฉลี่ยที่ดินประมาณ ๑๐ - ๑๕ ไร่ และแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ และเป็นเรื่องพื้นฐานของเกษตรกรในการพึ่งตนเองคือ พออยู่ พอกินก่อน

ชั้นที่ ๒ คือ การให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่ม หรือสหกรณ์เพื่อการจัดการและการตลาด สำหรับผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้

ชั้นที่ ๓ คือ การรวมกลุ่ม รวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกไปสู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร เพื่อยกระดับไปสู่ธุรกิจชุมชนต่อไป

๑๒

ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

ขณะเดียวกันการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไขปัญหา โดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก ทรงให้ใช้หลัก Cost Effectiveness (คุ้มค่า) ไม่ใช่ Cost Benefit (คุ้มทุน) เสมอไป ซึ่งหมายถึงปัญหาของมนุษย์คิดเป็นราคาไม่ได้ อย่าไปเน้นกำไร หากแต่เราต้องจัดการให้ความทุกข์ของเขาหมดไปให้ได้ โดยเน้นความยั่งยืนและประโยชน์สุข

๑๓

ขาดทุนคือกำไร

การพัฒนาเพื่อการอยู่ดีกินดีของประชาชนนั้น อย่าไปนึกหวังกำไรหรือผลตอบแทนแต่อย่างเดียว ทำอะไรต้องลงทุนลงแรงและปัจจัยบางอย่างเสียก่อนเพื่อสร้างผลกำไรในอนาคต คือ ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าหากว่าอยากให้ประชาชนอยู่ดีกินดี รัฐจะต้องลงทุน ต้องสร้างโครงการซึ่งต้องใช้เงินจำนวน เป็นร้อยเป็นพันเป็นหมื่นล้าน. ถ้าทำไปก็เป็น “loss” เป็นการเสีย เป็นการขาดทุน เป็นการจ่าย คือรัฐบาล ต้องตั้งงบประมาณรายจ่าย ซึ่งมาจากเงินของประชาชน. แต่ว่าถ้าโครงการดี ในไม่ช้าประชาชนก็จะได้กำไร จะได้ผล. ราษฎรจะอยู่ดี กินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป ส่วนรัฐบาลไม่ได้อะไร. แต่ข้อนี้ถ้าดูให้ดี ๆ จะเห็นว่าถ้า ราษฎรอยู่ดีกินดี มีรายได้ รัฐบาลก็เก็บภาษีได้สะดวก ไม่มีการหนีภาษี เพราะเมื่อมีรายได้ดีขึ้น เขาก็สามารถ เสียภาษีได้มากขึ้น...”

พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล
เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย
วันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔

๑๔

ปลูกป่าในใจคน

ป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญของชีวิตมนุษย์ หากไม่มีการปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่าไม้ให้กับทุกคนแล้ว จะทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปด้วยความยากลำบาก เจ้าหน้าที่ของรัฐดูแลรักษาป่าไม้ด้วยหน้าที่พึงกระทำ แต่ชาวบ้านจะสามารถดูแลและหวงแหนป่าไม้ด้วยจิตสำนึกเพื่อรักษาปัจจัยแห่งชีวิตของตนเอง ทรงมีพระราชดำรัสว่า ควรจะมีป่าไม้ หมู่บ้านเสียที ป่าจะได้กลับมา หมายถึงชาวบ้านลุกขึ้นดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรป่าด้วยตนเอง ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะมีจิตสำนึกปลูกต้นไม้ลงในใจคนเสียก่อน แล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง...”

พระราชดำรัสพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้
ณ หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยจ้อ อำเภอมะแม่ม จังหวัดเชียงใหม่
วันเสาร์ที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๑๙

๑๕

ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองเห็นถึงปัญหาของธรรมชาติได้อย่างละเอียด หากเราต้องการแก้ไขปัญหาระบบธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการบำบัดน้ำเสีย ด้วยการใช้น้ำดีไล่น้ำเสีย โดยอาศัยหลักแรงโน้มถ่วงตามธรรมชาติ (Gravity Flow) หรือการใช้พืชกรองน้ำเสีย การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ด้วยพระราชดำริ ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยฟื้นฟูธรรมชาติ รวมถึงการกำจัดขยะ ด้วยการหมักเพื่อให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติย่อยสลาย ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...แต่ ๓,๐๐๐ ไร่ นั้นมันอยู่สูง จะนำน้ำโสโครกจากที่นี่ไปที่ไหนต้องสูบไปไม่ไหว แต่ว่าจะทำเป็นบึงใหญ่ที่จะเก็บน้ำได้สำหรับเวลาหน้าน้ำมีน้ำเก็บเอาไว้ หน้าแล้งก็ปล่อยลงมา ส่วนหนึ่งอาจปล่อยลงมาสำหรับล้างกรุงเทพฯ ได้เจือจางน้ำโสโครกในคลองต่างๆ...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๒

๑๖

ธรรมปราบอธรรม

ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการ แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหา และเปลี่ยนแปลงสภาวะที่ไม่ปกติให้เข้าสู่ปกติ ทรงคิดค้นวิธีบำบัด น้ำเสีย โดยใช้ผักตบชวาดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ และเป็นที่มาของ “ธรรมปราบอธรรม” ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...เห็นใหม่น้ำเน่ามันก็เป็นธรรม ผักตบชวาที่เราไม่ต้องการมันก็เป็นธรรมเหมือนกัน... ฉะนั้นเอาธรรมสู้กับอธรรม ให้ออกมาเป็นธรรมะให้ได้...”

๑๗

ประโยชน์ส่วนรวม

ทรงเห็นว่าการทำทุกอย่างของเรานั้นมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริ ในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกร ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ใครต่อใครบอกว่าขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจจะรำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่าขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ ๆ อยู่เรื่อยแล้วส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เพื่อส่วนรมนั้นมิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเองสามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้...”

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ นิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น
ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันจันทร์ที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๔

๑๘

การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ในเบื้องต้นเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้ประชาชนมีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ และขั้นตอนต่อไปคือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การวางเส้นทางชีวิตของตนเองให้เรียบง่าย ธรรมดา และเดินสายกลางด้วยปัญญาพร้อมคุณธรรมในจิตใจ เพื่อนำชีวิตไปสู่ความสมดุลของทรัพยากร ให้มีความมั่นคง และเกิดความยั่งยืนในที่สุด เปรียบเสมือนเป็นการวางรากฐานของอาคารให้แข็งแรง ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มี ความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวดเพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอ ที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันศุกร์ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗

๑๙

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักความคิดที่จะดำเนินการเรื่องต่าง ๆ เพื่อนำชีวิตไปสู่ความสมดุลมั่นคง และยั่งยืน เหมือนเป็นการวางฐานรากของตัวอาคาร ดังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานไว้ ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

๒๐

เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

เข้าใจ : ทำอะไรต้องเข้าใจปัญหา เข้าใจหนทางแก้ไข เข้าใจกระบวนการจัดการ และปรับความเข้าใจระหว่างผู้ให้ ผู้รับเสียก่อน ให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

เข้าถึง : เมื่อเข้าใจระหว่างกันทุกประการครบถ้วนแล้ว ต้องเข้าถึงการกระทำ สร้างความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง เข้าถึงเครื่องมือเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์ และความสามัคคีร่วมจิตร่วมใจของผู้ปฏิบัติร่วมมือร่วมไม้กันทำงาน

พัฒนา : เมื่อต่างฝ่ายเข้าใจกันแล้ว เข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาก็จะดำเนินการไปอย่างยั่งยืน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง หากแต่นำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

๒๑

แก้ปัญหาที่จุดเล็ก คิด Macro เริ่ม Micro

ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ไขปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมีมองข้าม ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออกเป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน...
 ...มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริงแต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้...
 ...แบบ (Macro) นี้ เขาจะทำแบบรื้อทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย...
 ...อย่างบ้านคนอยู่ เรบอกบ้านนี้มันผุตรงนั้น ผุตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะซ่อม...
 ...เอาตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่...
 ...วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

๒๒

ไม่ติดตำรา ทำให้ง่าย

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริมีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลม และรวมชอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทยเพราะสภาพปัญหาไม่เหมือนกัน หากใช้ปัญหาไตร่ตรองให้รอบคอบครบถ้วนจะพบวิธีการพัฒนาใหม่ ๆ ในการแก้ไขปัญหาของประชาชน

ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นสิ่งที่ง่าย ทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย อันเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางนั่นเอง แต่การทำสิ่งยาก ให้กลายเป็นง่ายนั้นเป็นของยาก ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” หรือ “Simplicity” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒๓

การมีส่วนร่วม

ในการทรงงานพระองค์ทรงเปิดโอกาสให้ทุกฝ่าย ทั้งประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมแสดงความคิดเห็น หรือที่เรียกประชาพิจารณ์เพื่อรับทราบปัญหาและความต้องการของประชาชน โดยให้ชาวบ้านเป็นครู ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวาง หนักแน่นรู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จัก รับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริง คือ การระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

๒๔

พออยู่พอกิน

ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” ให้ได้เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป

การดำเนินชีวิตให้พออยู่พอกินนั้น ต้องมีทรัพยากรให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ หากขาดแคลนจะทำให้ไม่เพียงพอ อดอยาก ไม่มั่นคงในชีวิต จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นทุกวันแต่ทรัพยากรลดลงทุกที ภาวะขาดแคลนย่อมเกิดขึ้น ทรงแก้ไขปัญหาทุกด้านเกี่ยวกับทรัพยากร ธรรมชาติ ทรงฟื้นฟูและรักษาความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติที่เสียไป เพื่อสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้น เพราะเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์

๒๕

บริการรวมที่จุดเดียว

การบริการรวมที่จุดเดียวสำหรับเกษตรกรเป็นรูปแบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จ หรือ One Stop Services ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนที่จะมาขอใช้บริการ จะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยทรงให้ตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นแบบในการ บริการรวมที่จุดเดียว ซึ่งมีหน่วยงานราชการต่าง ๆ มาร่วมดำเนินการ และให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว ดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า

“...กรม กองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้าน ได้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประองตอกัน ประสาน กันตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ของตน แต่ว่าอาจจะมองกันว่า เป็นศูนย์ของตัวเองคนอื่นไม่เกี่ยวข้อง และศูนย์ศึกษา การพัฒนาเป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านงาน การส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชน ซึ่งจะต้องใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกัน เหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่า ที่สำคัญปลายทางคือประชาชน จะได้รับประโยชน์และต้นทุนของผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์...”

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๖

๒๖

ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก ครึกครื้น กระฉับกระเฉง มีพลัง

เป็นปัจจัยของการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

การทำงานให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพต้องอาศัยจิตใจเป็นเรื่องสำคัญ ต้องสร้างบรรยากาศรอบตัวให้มี ความสุข ไม่เครียด ทรงมีพระราชดำรัสว่า ทำงานต้องสนุกกับงานมิฉะนั้นเราจะเบื่อและหยุดทำงานในระยะต่อมา ดังนั้น ปัจจัยของการทำงานที่มีประสิทธิภาพ คือ ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก ครึกครื้น

ร่าเริง รื่นเริง เวลาทำงานตัวเราเองก็ต้องร่าเริง และระหว่างทำงานก็ต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้เข้าร่วมในการ ทำงานมีความรื่นเริง

คึกคัก ครึกครื้น คือ ตัวเองต้องคึกคักกระฉับกระเฉงมีพลังเสียก่อน และต้องสร้างบรรยากาศในการทำงานให้ ครึกครื้นสนุกสนาน

พระบรมราโชวาทพระราชทาน

ในงานประชุมสโมสรไลออนส์สากล ประจำปี ๒๕๑๓

๒๗

ชัยชนะของการพัฒนา

การแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเหมือนการเข้าสู่สงครามที่ไม่ใช้อาวุธในการแก้ไขปัญหา แต่ใช้การพัฒนาเป็นเครื่องมือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และทุกครั้งที่สามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ จึงถือเป็นการได้รับชัยชนะโดยการพัฒนา

พระแสงขรรค์ชัยศรี หมายถึง จะทรงนำทัพเอง

ธงกระบี่ชูช หมายถึง ทรงปรารถนาอยากจะให้ทุกคนติดตามและช่วยรบอยู่ในกองทัพของพระองค์ด้วย

พระมหาสังข์ หมายถึง เพื่อให้เกิดความร่ำรวย งอกงาม เจริญก้าวหน้า

ดอกบัว หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความสงบ มีคุณธรรม

หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เปรียบเสมือน “เข็มทิศ” นำทางให้ราษฎรนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและในการปฏิบัติงานของตนเอง เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง และประสบความสำเร็จในชีวิต เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจสามารถแยกหลักการทรงงาน ออกเป็น ๓ แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ ๑ **หลักธรรม** หรือ **หลักของจิตใจ** หมายถึง การนำหลักการทรงงานมาเป็นฐานคิด ในการที่จะลงมือปฏิบัติงานหรือการดำรงตน ให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ชอบธรรม

แนวทางที่ ๒ **หลักคิด** หมายถึง การนำหลักการทรงงานมาเป็นแนวคิดในการดำรงตน และการปฏิบัติงาน โดยสามารถนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบท หรือภูมิสังคมของตนเอง

แนวทางที่ ๓ **หลักปฏิบัติ** หมายถึง การนำหลักการทรงงานมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตหรือการปฏิบัติงาน ให้ไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ได้พระราชทานหลักคิด และหลักปฏิบัติ เพื่อให้เรานำไปปรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

เป้าหมาย : หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงใน 4 ด้าน

ด้านเศรษฐกิจ

- ทรัพย์สินเงินทองเพิ่มขึ้น
- เงินออมเพิ่มขึ้น
- หนี้สินลดลง

ด้านสังคม

- การศึกษา ศีลธรรมดี มีภูมิคุ้มกัน
- สาธารณสุข ทานครบ 5 หมู่ และมีสุขนิสัยที่ดี
- ออกกำลังกาย ร่างกายแข็งแรง มีภูมิคุ้มกันต่อโรคภัยไข้เจ็บ

ด้านสิ่งแวดล้อม

- สดภาวะโลกร้อน
- เพิ่มน้ำ เพิ่มป่า

ด้านวัฒนธรรม

- รู้รักภักดีภาษาไทย
- รู้รักวิถีไทย
- รู้รักค่านิยมไทย
- รู้รักศิลาวัฒนธรรมท้องถิ่น

"พอเพียง" องค์ประกอบ 3 ด้าน

1

ทางสายกลาง พอประมาณ
เหมาะสมกับอัตภาพ

2

มีเหตุผล สามารถอธิบายการกระทำ
ตามหลักวิชา การ เป็นไปตามกฎหมาย
และศีลธรรม

3

มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง
ทั้งภายนอกและภายใน

หลักการของ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

มีหลักการดำเนินงานสำคัญ ๆ คือ

๑. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้นเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่เน้นหลักมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งต้องการแก้ไขอย่างรวดเร็ว เช่น กรณีเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา และเป็นพื้นที่ยากจนในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่กระบวนการพัฒนาของรัฐยังไม่ถึง ภายหลังจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้าไปดำเนินการแล้ว ปัญหาความมั่นคงที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยลงและหมดสิ้นไปในที่สุด แม้กระทั่งปัจจุบันโครงการที่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า และจะมีผลระยะยาวต่อไปคือ โครงการป้องกันแก้ไขปัญหาน้ำท่วมพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นต้น

๒. การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็นและประหยัด

การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมุ่งสร้างรากฐานที่มั่นคงก่อน จากนั้นจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเน้นการพัฒนา ที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การเอาความเจริญ หรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือราษฎรตามความจำเป็นและความเหมาะสม กับสถานการณ์ เพื่อที่ราษฎรเหล่านั้นจะสามารถพึ่งตนเองได้ และออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก

การบริหารจัดการน้ำแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน

๓. การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น ด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงที่จะมีแนวคิดในการดำรงชีวิตต่อไปแล้ว ขั้นตอนไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด

“การพึ่งตนเอง” หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ สามารถผันเปลี่ยนไปตามเวลาได้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องและสมดุล ซึ่งการพึ่งตนเองได้นั้นมีทั้งในระดับบุคคลและชุมชน สำหรับหลักการพึ่งตนเองนั้นพระราชทานพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ความว่า

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้น การช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไรสมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไรเพียงใดอีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้นควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ต่อไป...”

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลัก “การพึ่งตนเอง” เพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค-กระบือ โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบกระพง” อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยทำกิน และรวมตัวกันในรูปแบบของกลุ่มสหกรณ์เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และการทำมาหากินร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในระยะหลังล้วนแต่เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ เพราะเป็นโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้การอบรมความรู้สาขาต่าง ๆ ทั้งด้านการเกษตรและศิลปาชีพพิเศษ เป็นต้น

๔. ภูมิสังคม

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรินั้น จะต้องสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้น ๆ และต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมของสังคมจิตวิทยาในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลัก เนื่องจากแต่ละแห่งคนไม่เหมือนกัน สภาพภูมิประเทศ วิธีการดำรงชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกัน ทรงใช้คำว่า “ภูมิสังคม” คือ ทรงดูลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะของสังคม ไม่ใช่เอาอะไรที่ทันสมัยมาก ๆ เข้าไปให้ชาวบ้านทั้งที่เขาไม่สามารถใช้ได้ หรือพยายามที่จะทำการเพาะปลูกบนเขาหรือพื้นที่แห้งแล้งให้ได้ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่ผิด ทรงชี้แนะตลอดเวลาว่า การดำเนินการต่าง ๆ นั้น ต้องให้สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคม

๕. เรียบง่าย ประหยัด

ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักการแก้ไขปัญหาด้วยธรรมชาติ เรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไข ปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก ดังที่นายสุเมธ ตันติเวชกุล อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้กล่าวไว้ว่า

“วิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้น ทรงใช้ความเรียบง่าย ใช้ธรรมชาติ เข้าแก้ไขกันเองอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ของประชาชน จะทรงสวมวิญญาณของเกษตรกรเข้าไปแก้ปัญหา ตรีศอยุ่เสมอว่า อย่าได้เอาอะไรที่ชาวบ้านเขาไม่สามารถทำได้ไปยึดเยียด ให้เขา วิธีการแก้ปัญหของพระองค์นั้น บางครั้งเรียบง่ายจนกระทั่งเรานึกไม่ถึง มีรับสั่งว่าจะเอาธรรมสู้กับธรรม อย่างกรณีเรื่องของน้ำเน่านั้น ก็ทรงเอาผักตบชวามาสู้แล้วก็สู้ได้ผลด้วย เช่น ที่บึงมักกะสันที่น้ำเคยเน่า เป็นอย่างมาก เดียวนี้ น้ำดีขึ้นมาก”

๖. การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเห็นว่าควรที่จะสร้างเสริมสิ่งที่ชาวบ้านชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการ ซึ่งก็คือความรู้ในการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” มีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทมีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เอง จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาทดลองวิจัย และแสวงหาความรู้ เทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่ราษฎร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเองได้” และเป็นวิธีการที่ “ประหยัด” เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ เมื่อได้ผลจากการศึกษาแล้วจึงนำมาส่งเสริมให้เกษตรกรใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ

ที่มีชีวิต

พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต เปรียบประหนึ่งสถานที่รวบรวมสรรพวิชาในการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย วิธีการแก้ปัญหาด้านเกษตรกรรมที่ครอบคลุม ปัญหาเรื่องน้ำ ดิน ต้นไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ = ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน ๑
จังหวัดฉะเชิงเทรา
แก้ไขปัญหาคือ ดินจืด ดินทราย
จากการตัดป่าและปลูกพืชไร่

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง ๑
จังหวัดนราธิวาส
แก้ไขปัญหาคือ ดินพรุ ดินเปรี้ยว

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน ๑
จังหวัดจันทบุรี
แก้ไขปัญหาคือ ดินเค็มจากน้ำทะเล

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน ๑
จังหวัดสกลนคร
แก้ไขปัญหาคือ น้ำแล้งจากการตัดป่า

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ๑
จังหวัดเชียงใหม่
แก้ไขปัญหาคือ ดินมีแต่หินกรวด
จากการชะล้างในฤดูฝนเพราะป่าลดลง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย ๑
จังหวัดเพชรบุรี
แก้ไขปัญหาคือ ดินจืด เป็นทราย
ดินดานแข็ง จากการปลูกพืชไร่

๗. การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติเป็น

อย่างยิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากในการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมานั้น ได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงและรวดเร็ว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนไปสู่การผลิตที่มุ่งสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลัก มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยไม่มีการฟื้นฟูทรัพยากรที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานแนวทางแก้ไขในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร ดังนั้นจึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว ทรงสนพระราชหฤทัย

เป็นอย่างยิ่งต่อการทำนุบำรุงปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ การประมง ให้อยู่ในสภาพที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

ดังนั้น จึงได้มีการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำลำธาร โครงการอนุรักษ์น้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า โครงการพัฒนาที่ดินเสื่อมโทรม โครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการบำบัดน้ำเสียทั้งในกรุงเทพมหานครและในเมืองหลัก โดยใช้วิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ฝักตบช่วยกรองน้ำเสีย การใช้น้ำดิบไล่น้ำเสีย กังหันน้ำชัยพัฒนา โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนสู่สภาพเดิม ประกอบกับส่งเสริมให้ราษฎรรู้จักการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้อย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อประโยชน์ในระยะยาวซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง

การบริหารงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

รัฐบาลได้ตระหนักถึงพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในการพัฒนาโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการกินดีอยู่ดี หรือพออยู่พอกินพอใช้ของประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ โดยเฉพาะประชาชนในชนบทห่างไกลและทุรกันดาร ซึ่งยากจนและด้อยโอกาสในการรับบริการต่าง ๆ หรืออีกนัยหนึ่งโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีส่วนสำคัญในการเข้าไปเสริมแผนงานโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล ซึ่งผลของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกิดขึ้น นอกจากจะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในทุกด้านอีกด้วย

ในทางปฏิบัตินั้น การดำเนินงานสนองพระราชดำรินี้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ มีจำนวนมากขึ้น และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมดำเนินงานมากขึ้น แต่หน่วยงานต่าง ๆ จะดำเนินการอย่างเอกเทศในลักษณะต่างฝ่ายต่างทำขาดจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานร่วมกันและมีจุดอ่อนในด้านการประสานงาน ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานสนองพระราชดำรินี้เป็นไปอย่างสอดคล้องสนับสนุนและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกัน ตลอดจนก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานไว้ รัฐบาลจึงได้แก้ไขปัญหานี้โดยการจัดระบบการดำเนินงานสนองพระราชดำรินี้ขึ้น ในปี ๒๕๒๔ โดยการริเริ่มของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)

การจัดระบบการดำเนินงานสนองพระราชดำริรัฐบาลได้ดำเนินการออก “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๒๔” มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๒๔ โดยกำหนดให้มืองค์กระระดับชาติมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า “คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” หรือ “กปร.” ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อีกหลายครั้ง โดยเฉพาะในปี ๒๕๓๔ ปัจจุบันได้มีการประกาศใช้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘ และได้แก้ไขปรับปรุงองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประกอบด้วย

๑) นายกรัฐมนตรี	ประธานกรรมการ
๒) องคมนตรี	ที่ปรึกษา
๓) ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๔) ปลัดกระทรวงการคลัง	กรรมการ
๕) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
๖) ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
๗) ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
๘) ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการ
๙) ราชเลขาธิการ	กรรมการ
๑๐) เลขาธิการนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
๑๑) เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	กรรมการ
๑๒) ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ	กรรมการ
๑๓) ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	กรรมการ
๑๔) ผู้บัญชาการทหารบก	กรรมการ
๑๕) รองราชเลขาธิการที่ราชเลขาธิการ	กรรมการ

มอบหมาย

๑๖) เลขากิจการ กปร.	กรรมการและเลขานุการ
๑๗) รองเลขากิจการ กปร.	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘) ที่ปรึกษาด้านการประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สาระสำคัญของอำนาจหน้าที่

คือ ควบคุม กำกับ ดูแล ติดตามผลและประสานการดำเนินงานของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พิจารณาอนุมัติโครงการ แผนงานและกิจกรรมใด ๆ และพิจารณาอนุมัติงบประมาณรายจ่ายในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และแต่งตั้งคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงานหรือเจ้าหน้าที่ส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจ ให้ช่วยเหลือการปฏิบัติงานสนองพระราชดำริได้ตามเหมาะสมและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี “สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)” ดำเนินงานในฐานะฝ่ายเลขานุการของ กปร.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เดิมเป็นหน่วยงานหนึ่งในกองวางแผนเตรียมพร้อมด้านเศรษฐกิจ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรียกว่า สำนักงานเลขานุการ กปร. และต่อมาฐานะขึ้นเป็น “สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)” แต่ยังคงสังกัดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ต่อมาเมื่อโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ขยายทั้งในด้านจำนวนโครงการและขอบเขตการพัฒนาออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้น คณะรัฐมนตรีโดย นายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี ได้มีมติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๓๕ อนุมัติหลักการให้สำนักงาน กปร. แยกออกจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยให้ยกฐานะเป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี หัวหน้าส่วนราชการขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี และเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๖

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๓๖ ตั้งให้สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี มีเลขานุการเป็นผู้บังคับบัญชา มีผลบังคับใช้วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๓๖ เป็นต้นไป

ต่อมาเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๕ ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๕๔๕ ในหมวด ๒๑ มาตรา ๔๖ (๔) ให้สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นส่วนราชการ ไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงหรือทบวง มีฐานะเป็นกรมอยู่ในสายการบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี และครั้งหลังสุดได้มีการประกาศ “**กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงาน กปร. พ.ศ. ๒๕๕๑**” ลงวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๕๑ กำหนดให้สำนักงาน กปร. เป็นหน่วยงานกลางในการรับและประมวลพระราชดำริ เพื่อการประสานงานการดำเนินงานและการติดตามประเมินผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อให้องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนได้ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความมั่นคงของประเทศ โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ๑) รับเสด็จ เพื่อรับและประมวลพระราชดำริ สสำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำแผนงานหรือโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งพิจารณาการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๒) ประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและเอกชนทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๓) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๔) ปฏิบัติงานเลขานุการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๕) ปฏิบัติงานด้านวิชาการ การจัดระบบสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- ๖) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับพระราชกระแส หรือตามที่ กปร. มอบหมาย หรือตามที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
- ๗) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน กปร. หรือตามที่นายกรัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

สำนักงาน กปร.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2524

รัฐบาล ได้ออก “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. 2524” ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2524 ให้มีองค์กรระดับชาติ ทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินการโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกว่า

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.)

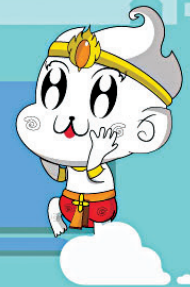

มีสำนักงาน กปร. ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการ กปร.

มีนายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ และเลขาธิการ กปร. เป็นกรรมการและเลขานุการ

สำนักงาน กปร. อยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี
มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- 1 รับเสด็จ เพื่อรับและประมวลพระราชดำริ สํารวจ ศึกษา วิเคราะห์ และจัดทำแผนงาน หรือโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมทั้งพิจารณาการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 2 ประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 3 ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 4 ปฏิบัติงานเลขานุการของคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 5 ปฏิบัติงานด้านวิชาการ การจัดระบบสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 6 ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ได้รับพระราชกระแส หรือตามที่ กปร. มอบหมาย หรือตามที่ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
- 7 ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน กปร. หรือตามที่นายกรัฐมนตรี หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

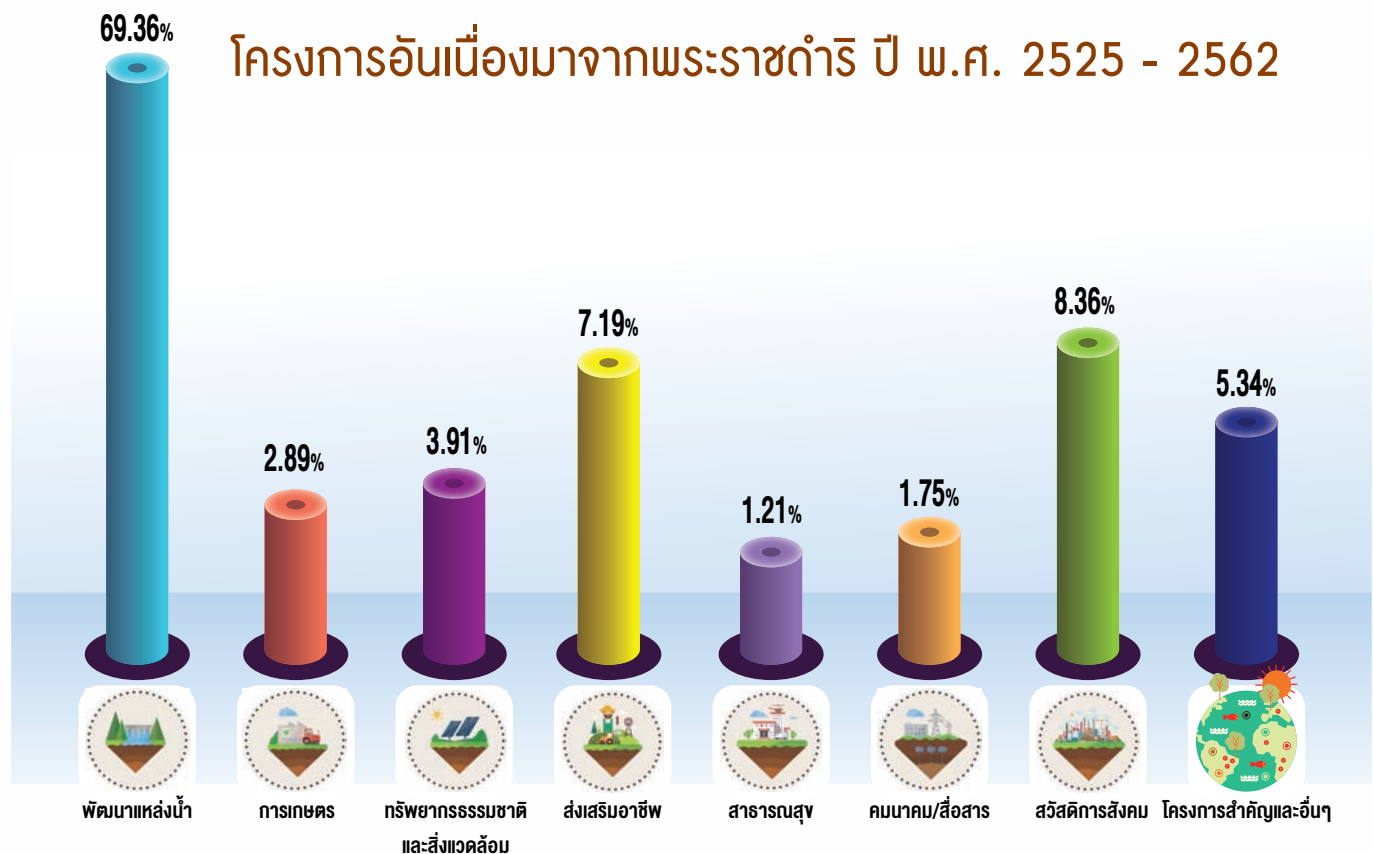
โครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ

ทั่วประเทศ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมายถึง โครงการ แผนงาน หรือกิจกรรมใด ๆ ที่ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจดำเนินงานเพื่อสนองพระราชดำริ ซึ่งตั้งแต่เริ่มแรกถึงสิ้นปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔,๘๑๐ โครงการ/กิจกรรม โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการดำเนินงานตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๒๕ - ๒๕๖๒ แยกเป็นประเภทการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้ ๘ ประเภท คือ การพัฒนาแหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ การคมนาคม/สื่อสาร สาธารณสุข สวัสดิการสังคม และโครงการพัฒนาแบบบูรณาการ และอื่นๆ ซึ่งในจำนวนโครงการ/กิจกรรม เหล่านี้ การพัฒนาแหล่งน้ำ มีจำนวนมากที่สุด ร้อยละ ๖๙.๓๖ ของโครงการทั้งหมด

ข้อมูล : สำนักงาน กปร., มิถุนายน ๒๕๖๒

สรุปจำนวนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สำนักงาน กปร. ได้รวบรวมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ เดือนมิถุนายน ๒๕๖๒ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔,๘๑๐ โครงการ แยกเป็นภาคและการพัฒนาด้านต่างๆ สรุปได้ ดังนี้

การพัฒนาฐาน	ภาค					รวม
	เหนือ	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ใต้	ไม่ระบุ พื้นที่ฯ	
๑. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ	๑,๒๘๙	๕๑๕	๘๗๗	๖๕๔	๑	๓,๓๓๖
๒. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร	๔๓	๔๐	๒๘	๒๘	๐	๑๓๙
๓. โครงการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๖๙	๔๒	๔๐	๓๖	๑	๑๘๘
๔. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ	๙๑	๒๙	๑๓๑	๙๔	๑	๓๔๖
๕. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข	๑๖	๑๖	๗	๘	๑๑	๕๘
๖. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร	๒๔	๒๒	๑๖	๒๒	๐	๘๔
๗. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการ	๑๙๙	๗๙	๕๗	๖๓	๔	๔๐๒
๘. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ/อื่นๆ	๑๐๗	๕๕	๕๐	๓๕	๑๐	๒๕๗
รวม	๑,๘๓๘	๗๙๘	๑,๒๐๖	๙๔๐	๒๘	๔,๘๑๐

ที่มา : สำนักงาน กปร., มิถุนายน ๒๕๖๒

สำนักงาน กปร.
www.rdpb.go.th

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีที่มาจาก 3 แหล่ง ดังนี้

- 1 พระราชทานพระราชดำริโดยตรง
- 2 จากการที่ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานความช่วยเหลือ
- 3 หน่วยงานต่างๆ กราบบังคมทูลรายงาน หรือขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยเรียบร้อยแล้ว

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตั้งแต่ปี 2524 ถึง 2562 มีทั้งสิ้น 4,810 โครงการ
แบ่งออกเป็น 8 ประเภท ดังนี้

หน่วย: โครงการ/กิจกรรม

โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ
3,336

โครงการพัฒนาด้านการเกษตร
139

โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
188

โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข
58

โครงการพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ
346

โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร
84

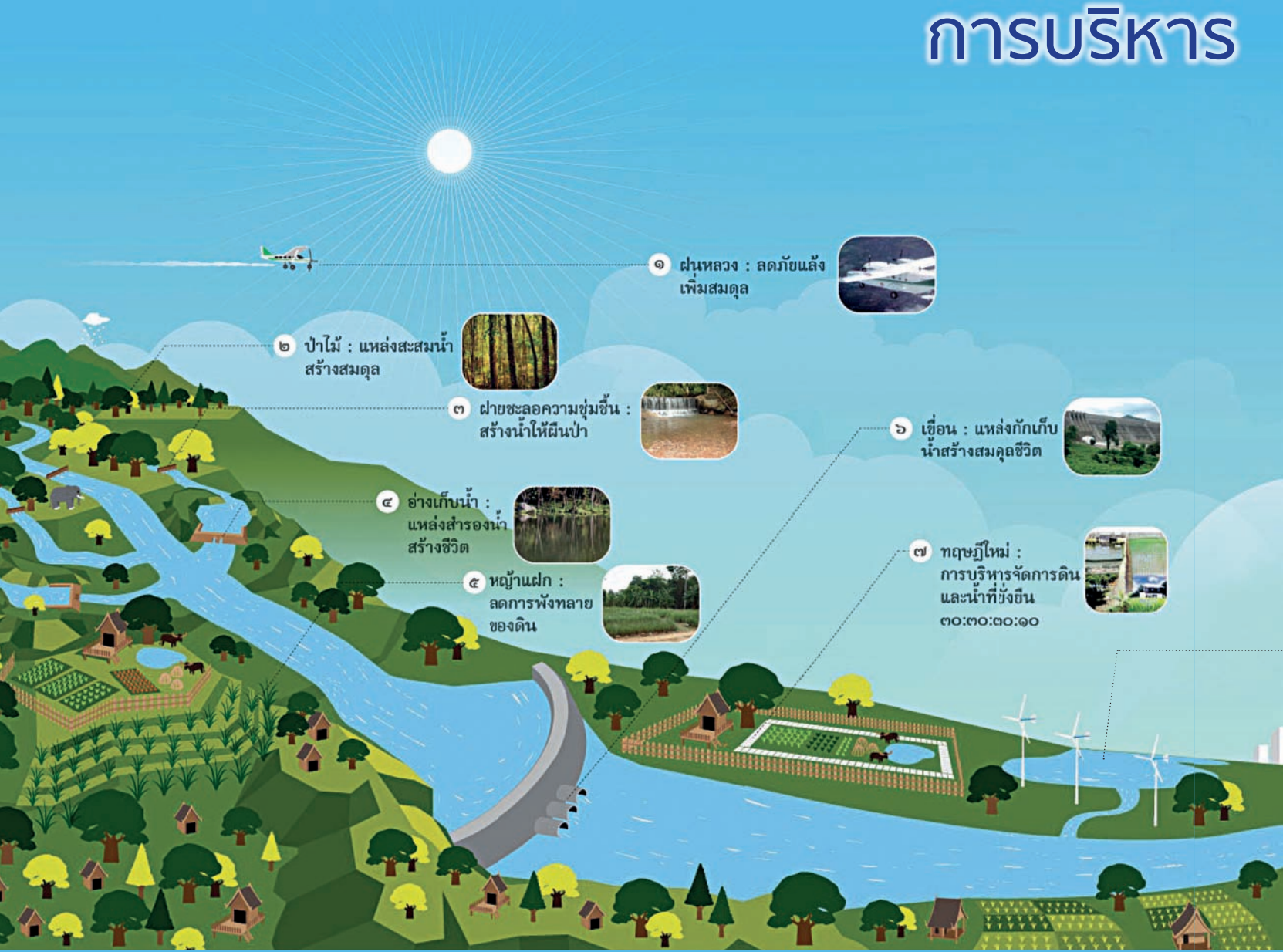
โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา
402

โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ และโครงการพัฒนาด้านอื่นๆ
257

- พื้นที่ภาคเหนือ มีจำนวน 1,838 โครงการ/กิจกรรม
- พื้นที่ภาคกลางและกรุงเทพมหานคร มีจำนวน 798 โครงการ/กิจกรรม
- พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 1,206 โครงการ/กิจกรรม
- พื้นที่ภาคใต้ มีจำนวน 940 โครงการ/กิจกรรม
- พื้นที่ไม่ระบุจังหวัด มีจำนวน 28 โครงการ/กิจกรรม

การบริหาร

จัดการน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โดยต้องเหมาะสมสอดคล้องกับภูมิประเทศ และ ภูมิสังคม

๘ แก้มลิง : การบริหารจัดการน้ำเพื่อชุมชน

๙ คันกันน้ำ : บรรเทาน้ำหลากอย่างเหมาะสม

๑๐ ทางน้ำฝ่าน : ลดน้ำหลากและช่วยภัยแล้ง

๑๑ กังหันน้ำชัยพัฒนา : แก้น้ำเสียเป็นน้ำใส

๑๒ คลองลัดโพธิ์ : ลุดทางน้ำเร่งระบายน้ำท่วม

๑๓ ป่าชายเลน : สมดุลธรรมชาติเพิ่มสมบรูณ์ผู้ท้องทะเล

การพัฒนาแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำเป็นอย่างมาก ทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อความอยู่รอดของชีวิตทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืชโดยเหตุที่น้ำนั้นเป็นองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต ถ้าไม่มีน้ำชีวิตก็ไม่สามารถอยู่รอดได้

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทราบปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมักขาดแคลนน้ำเพาะปลูกพืชและไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอในฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังเกิดภาวะน้ำท่วมทำความเสียหายแก่พืชผลและทรัพย์สินเป็นประจำในฤดูฝนรวมทั้งการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้คุณภาพน้ำตามแหล่งชุมชนเมืองใหญ่ ๆ เน่าเสียไปจนไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสภาพปัญหาเกี่ยวกับ “น้ำ” ดังกล่าว ทรงห่วงใยทรงสนพระราชหฤทัยในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรน้ำ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นหลักการและวิธีการดำเนินงานสำคัญ ๆ คือ

๑) การพัฒนาแหล่งน้ำจะเป็นรูปแบบใด ทรงพิจารณาวางโครงการด้วยแผนที่อย่างเชี่ยวชาญ โดยต้องเหมาะสมกับรายละเอียดสภาพภูมิประเทศเสมอ

๒) การพิจารณาวางโครงการพัฒนาแหล่งน้ำต้องเหมาะสมกับสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีในแต่ละท้องถิ่นเสมอ

๓) พิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่น ทรงเน้นการช่วยเหลือชาวบ้านในท้องถิ่นทุรกันดารและแร้นแค้นเป็นลำดับแรก หลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการลงทุนนั้น จะมีความเหมาะสมเพียงใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้การทำงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำทุกแห่งจึงมีแนวพระราชดำริว่า ราษฎรในหมู่บ้านซึ่งได้รับประโยชน์ จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดิน โดยจัดการช่วยเหลือผู้ที่เสียประโยชน์ตามความเหมาะสม เพื่อทางราชการจะสามารถเข้าไปใช้ที่ดินทำการก่อสร้างได้ ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายที่มุ่งหวังให้ราษฎรเข้ามามีส่วนร่วม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนของตนเอง และมีความหวงแหนที่จะต้องดูแลบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างนั้นต่อไปด้วย

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาหรือบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำ จนสามารถสนองความต้องการพื้นฐานของราษฎรได้เป็นหลัก โดยแบ่งได้เป็น ๕ ประเภท ดังนี้คือ

๑) การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ การทำฝนเทียมหรือฝนหลวง โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ และฝายทดน้ำ งานขุดลอกหนองบึงและงานสระเก็บน้ำ

๒) การป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัย ได้แก่ การก่อสร้างคันกันน้ำและคลองผันน้ำ การปรับปรุงสภาพลำนน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม และโครงการแก้มลิง

๓) การแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำ ได้แก่ การแก้ไขปัญหา น้ำเค็มรุกล้ำน้ำ ทำความเสียหายแก่พื้นที่เพาะปลูก การใช้คุณภาพ น้ำดีช่วยบรรเทาน้ำเน่าเสียในลำคลองในพื้นที่กรุงเทพมหานคร การบำบัดน้ำเน่าเสียด้วยผักตบชวาและโดยวิธีการเติมอากาศ และโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมผักเป็ด จังหวัดเพชรบุรี

๔) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร หรือฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check dam)

๕) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ

การดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคเป็นสำคัญ แต่มีหลายโครงการที่มีวัตถุประสงค์หลาย ๆ อย่างไปพร้อมกัน เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด เช่น โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก เป็นต้น ซึ่งโครงการพัฒนาเหล่านี้ สามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนจากสภาพยากจนแร้นแค้นให้อยู่ในฐานะ “พอมีพอกิน” จนถึงขั้น “มีกินมีใช้” และ “เหลือกินเหลือใช้” ในที่สุด ซึ่งส่งผลประโยชน์ต่อประเทศชาติเป็นส่วนรวม สรุปได้ดังนี้

๑) ช่วยให้พื้นที่การเกษตรมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี โดยหลายพื้นที่สามารถทำการเพาะปลูกได้มากกว่า ๑ ครั้งต่อปี ทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น เป็นการช่วยให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้น

๒) ช่วยบรรเทาอุทกภัยและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมซึ่งในพื้นที่เกษตรกรรมและในเขตชุมชนเมืองใหญ่ ๆ เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรุงเทพมหานครและปริมณฑล พื้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และอำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชุมพร ซึ่งช่วยลดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

๓) ช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคที่สะอาดอย่างพอเพียงตลอดปี ส่งผลให้ราษฎรมีสุขภาพพลานามัยดีขึ้น และยังสามารถใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเลี้ยงสัตว์ด้วย

๔) อ่างเก็บน้ำขนาดต่าง ๆ จะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด และแหล่งประมงน้ำจืดทำให้ราษฎรตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง สามารถมีปลาบริโภคภายในครอบครัวและทำให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น

๕) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยการสร้างฝายกักเก็บน้ำบริเวณต้นน้ำลำธารเป็นขั้น ๆ พร้อมระบบกระจายน้ำ จากฝายต่าง ๆ ไปสู่พื้นที่สองฝั่งของลำธารทำให้พื้นที่ชุ่มชื้นและป่าไม้ตามแนวสองฝั่งลำธารเขียวชอุ่มตลอดปี ลักษณะเป็นป่าเปียกสำหรับการป้องกันไฟป่า เป็นแนวกระจายไปทั่วบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศมีความอุดมสมบูรณ์

๖) โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ เป็นการใช้พลังงานทดแทนน้ำมันเชื้อเพลิงที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศในปัจจุบันและอนาคต

๗) การพัฒนาแหล่งน้ำหลายแห่งสามารถใช้สนับสนุนภาคอุตสาหกรรมในเขตลุ่มน้ำ ส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่ขยายตัวและยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคุนคุณภาพน้ำอีกด้วย

๘) เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งนำไปสู่การสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับราษฎรเพิ่มขึ้น

กล่าวได้ว่างานพัฒนาแหล่งน้ำนั้น พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทำทุกอย่างทุกขั้นตอน ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของราษฎร ดังที่นายปราโมทย์ ไม้กลัด เล่าในหนังสือประวัติศาสตร์ธุรกิจ ฉบับวันที่ ๕ - ๑๐ ตุลาคม ๒๕๓๘ ตอนหนึ่งว่า

“งานของพระองค์ท่านมีตั้งแต่ ถ้าน้ำขาดแคลนก็จัดหาน้ำและเมื่อน้ำท่วมน้ำมากก็จัดการน้ำให้น้อยลง เมื่อน้ำเน่าเสียก็ต้องมีการจัดการทำงานด้านน้ำทั้งหมด ท่านจะทราบปัญหาอย่างละเอียด”

การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสำคัญควบคู่กับการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศกล่าวคือ การพัฒนาอย่างรวดเร็วปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษยิ่งก่อตัว และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังประสบปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอาทรัพยากรมาใช้ประโยชน์แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่มีสภาพเสื่อมโทรมลง

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่จะเป็นวิธีการทำนุบำรุง และปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ อาทิ การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่าไม้ ซึ่งมีสาระโดยสรุปดังนี้

๑. ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรดิน

ในช่วงระยะเวลาเกือบ ๓๐ ปีที่ผ่านมา การเพิ่มผลผลิตและรายได้ของประเทศมาจากการขยายพื้นที่การเพาะปลูก มากกว่าการเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่จนถึงขณะนี้ประมาณได้ว่า พื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเกษตรกรรมได้ใช้ไปจนเกือบหมด และพยายามหาพื้นที่ชดเชยด้วยการอพยพโยกย้ายเข้าไปอยู่กระจุกกระจายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายเพิ่มจำนวนมากขึ้น เพราะการใช้ที่ดินอย่างขาดความระมัดระวังและไม่มีการบำรุงรักษา ซึ่งทำให้เกิดความเสื่อมโทรมปัญหาเหล่านี้หากไม่รีบแก้ไข ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก

สำหรับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด และอย่างยั่งยืน ปรับปรุงทรัพยากร ธรรมชาติที่เสื่อมโทรมให้ได้ใช้ประโยชน์ ดังเช่น โครงการแก่งดิน ที่ได้ดำเนินการในศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส โดยได้พระราชทานพระราชดำริไว้ดังนี้

จุดเริ่มต้นแนวคิดแกล้งดิน

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในเขตพื้นที่ภาคใต้ทรงพบว่าพื้นที่จำนวนมากมีสภาพเป็นพรุ

“...ให้มีการทดลองทำดินให้เปรี้ยวจัด โดยการระบายน้ำให้แห้ง และศึกษาวิธีแก้ดินเปรี้ยว เพื่อนำผลไปแก้ปัญหาดินเปรี้ยวให้แก่ราษฎร ที่มีปัญหาในเรื่องนี้ในเขตจังหวัดนราธิวาส โดยให้ทำโครงการศึกษาทดลองในกำหนด ๒ ปี และพืชทำการทดลองควรเป็นข้าว...”

“...ที่ที่น้ำท่วมที่หาประโยชน์ไม่ได้ ถ้าเราจะทำให้มันไหลพื้นน้ำขึ้นมา มีการระบายน้ำออกไปก็จะเกิดประโยชน์กับประชาชนในเรื่องการทำมาหากินอย่างมหาศาล...”

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ปัญหาในเรื่องดิน ทั้งในแง่

ของการแก้ปัญหาดินที่เสื่อมโทรม ขาดคุณภาพ และการขาดแคลนที่ดินทำกินสำหรับเกษตรกร ดังนี้

๑.๑ สนับสนุนให้เกษตรกรเรียนรู้เข้าใจวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน และสามารถนำไปปฏิบัติได้เอง ดังพระราชดำรัสความว่า

“...การปรับปรุงที่ดินนั้นต้องอนุรักษ์ผิวดินซึ่งมีความสมบูรณ์ไว้ ไม่ให้ไถหรือลอกหน้าดินทิ้งไป สงวนไม้ยืนต้นที่ยังเหลืออยู่เพื่อที่จะรักษาความชุ่มชื้นของผิวดิน...”

ดังนั้น จึงพระราชทานพระราชดำริ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำเป็นตัวอย่างในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การขยายพันธุ์พืชเพื่ออนุรักษ์ดินและบำรุงดิน รวมถึงศูนย์ศึกษาการพัฒนาฟักทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนราธิวาส ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาและพัฒนาพื้นที่พรุ ซึ่งเป็นดินเปรี้ยวให้เป็นดินคุณภาพ สามารถทำการเพาะปลูกได้ ตลอดจนการทำแปลงสาธิตการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกรในพื้นที่ที่มีปัญหาในการพัฒนาปรับปรุงดินเสื่อมโทรม ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินทราย ดินดาน ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้พื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องดินทั้งหลายสามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้

SoilDev

SoilDev การพัฒนาดิน

ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรมต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ ดังนี้

มีแร่ธาตุ ที่เรียกว่า ปุ๋ย ส่วนประกอบสำคัญคือ

- 1) N (nitrogen) ในรูป nitrate
- 2) P (phosphorus) ในรูป phosphate
- 3) K (potassium)

และแร่ธาตุ อื่น ๆ O H Mg Fe

มีระดับ เปรี๊ยว ต่าง ใกล้เคียงเป็นกลาง (pH 7)

มีความเค็ม ต่ำ

มีจุลินทรีย์

มีความชื้นพอเหมาะ (ไม่แห้ง ไม่แฉะ)

มีความโปร่งพอเหมาะ (ไม่แข็ง)

ดินที่มีปัญหา

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา เขาคินซอน : ดินทราย มีแร่ธาตุน้อย
2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา หัวย่องโค้ว : ดิน กรวด แข็งแล้ง
3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา พิภพทอง : ดินเปรี้ยวจัด
4. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา หัวทราย : ดินทราย มีแร่ธาตุน้อย ดินดาน
5. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา ภูพาน : ดินทราย ดินเค็ม ขาดน้ำ
6. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาศาสนา ทุ่งกระเบน : ดินเค็ม
7. โครงการ เสาชะงุ้ม : ดินแข็ง ดิน-หินลูกรัง
8. โครงการ วัดมงคลชัยพัฒนา : ขาดน้ำ
9. โครงการ ปากหึง : น้ำเค็ม ดินเค็ม ดินเปรี้ยวจัด
10. ที่ดิน ต.บ้านกรอก อ.บ้านนา : ดินเปรี้ยว น้ำท่วม น้ำแล้ง
11. โครงการ หนองหล่ม-กัลลหวง : ดินลูกรัง ดินดาน
12. โครงการ หุบกะพง-ดอนขุนห้วย : ดินทราย มีแร่ธาตุน้อย ดินดาน ขาดน้ำ
13. โครงการ สหกรณ์สันกำแพง : ดินลูกรัง ขาดน้ำ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานเอกสารเรื่อง การพัฒนาดิน ทรงวิเคราะห์ต้นเหตุของปัญหาดิน ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พร้อมพระราชทานแนวทางแก้ไข

นอกจากนั้น เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับหญ้าแฝกเป็นครั้งแรกกับ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการ กปร. ในขณะนั้นว่า ให้ทำการศึกษาทดลองปลูกหญ้าแฝก เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดินและอนุรักษ์ความชุ่มชื้นไว้ในดิน โดยขั้นตอนในการดำเนินงานเป็นวิธีการแบบง่าย ๆ ประหยัด และที่สำคัญคือเกษตรกรสามารถดำเนินการเองได้ โดยไม่ต้องให้การดูแลภายหลังการปลูกมากนัก และได้พระราชทานพระราชดำริอีกกว่า ๒๐ ครั้ง เกี่ยวกับการนำหญ้าแฝกมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังเช่น เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับหญ้าแฝก ตอนหนึ่งว่า **“...ปลูกหญ้าแฝกจะต้องปลูกให้ชิดติดกันเป็นแถว และวางแผนให้เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศ เป็นต้นว่าพื้นที่สูงจะต้องปลูกตามแนวขวางของความลาดชันของร่องน้ำ บนพื้นที่ราบจะต้องปลูกรอบแปลงหรือปลูกตามร่องสลักกับพืชไร่ ในพื้นที่เก็บกักน้ำจะต้องปลูกเป็นแนวเหนือแหล่งน้ำ หญ้าแฝกมีหลักวิธีดังนี้ จะช่วยการป้องกันพังทลายของหน้าดิน รักษาความชุ่มชื้นในดิน เก็บกักตะกอนดินและสารพิษต่าง ๆ ไม่ให้ไหลลงในน้ำ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกอย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนการฟื้นฟูดินและป่าไม้ให้สมบูรณ์ขึ้น...”**

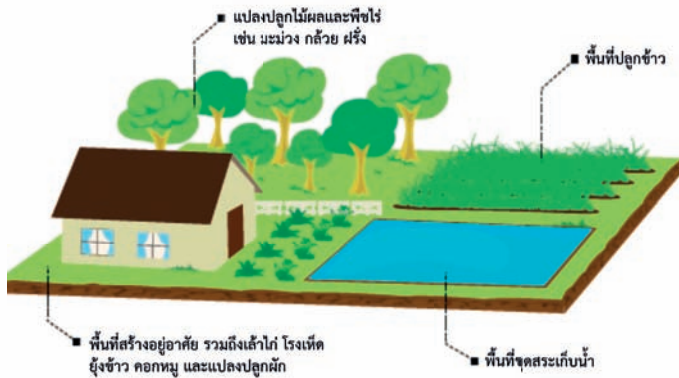
การดำเนินโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ทรงเน้นอยู่เสมอว่า กระบวนการพัฒนาที่ดินทั้งหมดนี้จะต้องชี้แจงให้ราษฎร ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์มีส่วนร่วมและลงมือลงแรงด้วย

๑.๒ การจัดสรรและปฏิรูปที่ดิน พัฒนาที่ดินว่างเปล่า และจัดสรรให้เกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินได้ประกอบอาชีพในรูปของหมู่บ้านสหกรณ์ ทั้งนี้โดยให้สิทธิทำกินแต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ในการถือครอง พร้อมกับจัดบริการพื้นฐานให้ตามความเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีการจัดพื้นที่ทำกินให้ราษฎรชาวไทยภูเขาให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้เป็นหลักแหล่ง โดยไม่ต้องทำลายป่าอีกต่อไป

การศึกษาทดลองปลูกหญ้าแฝก
ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายฯ จังหวัดเพชรบุรี

ในการจัดพื้นที่ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีหลักการว่า **ต้องวางแผนการจัดให้ดีเสียตั้งแต่ต้น โดยใช้แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศช่วย** การจัดพื้นที่ทำกินควรจัดสรรตามแนวพื้นที่รับน้ำจากโครงการชลประทานเป็นหลัก ปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกรเป็นปัญหาสำคัญยิ่งในปัจจุบัน ด้วยพระอัจฉริยะในการแก้ปัญหา จึงได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการทำการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ดังพระราชดำริความตอนหนึ่งว่า

“...ทฤษฎีใหม่...เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบตามอัตภาพ คืออาจไม่รวยมากแต่ก็พอกินไม่อดยาก...”

ทฤษฎีใหม่ เป็นการพัฒนาพื้นที่ทำกินที่มีขนาดเล็ก ด้วยวิธีการจัดสรรที่ดินให้เหมาะสมกับการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผล

ทฤษฎีใหม่ เป็นการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการพัฒนาการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสามารถเลี้ยงตัวเองได้ โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

- ไร่ละ ๓๐ ที่หนึ่ง สำหรับปลูกข้าว
- ไร่ละ ๓๐ ที่สอง สำหรับปลูกพืชไร่ พืชสวน
- ไร่ละ ๓๐ ที่สาม สำหรับขุดสระน้ำไว้ใช้ในการเกษตร รวมถึงเลี้ยงปลาไว้บริโภค
- ไร่ละ ๑๐ สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัย พร้อมกับปลูกพืชสวนครัวในลักษณะแบบครบวงจร

ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีกินตลอดทั้งปี

เรื่องทฤษฎีใหม่

(1) ถ้าพูดอย่างสรุปที่สุด เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย แปลงเล็ก (ประมาณ 15 ไร่)

(2) หลักสำคัญ : ให้เกษตรกรมีความพอเพียง โดยเลี้ยงตัวเองได้ (self sufficiency) ในระดับชีวิต ที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

(3) มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปี โดยถือว่าครอบครัวหนึ่ง ทำนา 5 ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้

(4) เพื่อการนี้ จะต้องใช้หลักว่า ต้องมีน้ำ 1000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ = 5 ไร่ ต้องมี 5000 ลูกบาศก์เมตร ฉะนั้นแต่ละแปลง (15 ไร่) ทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือไม้ผล ฯลฯ 5 ไร่ = 10 ไร่ จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตร

จึงได้ตั้งสูตรคร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย

สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร จะจุประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร

ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่

นา 5 ไร่ และ พืชไร่และสวน 5 ไร่ รวมทั้งหมดเป็น 15 ไร่

(5) อุปสรรคสำคัญที่สุดคือ

อ่างเก็บน้ำ หรือสระ ที่มีน้ำเต็ม และได้รับน้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้ง จะมีการระเหยวันละ 1 ซม. โดยเฉลี่ย ในวันที่ไม่มีฝนตก หมายความว่า ในปีหนึ่ง ถ้านับว่าแห้ง 300 วัน ระดับของสระจะลดลง 3 เมตร (ในกรณีนี้ 3/4 ของ 19,000 ลูกบาศก์เมตร น้ำที่ใช้ได้จะเหลือ 4,750 ลูกบาศก์เมตร) จึงต้องมีการเติมน้ำเพื่อให้เพียงพอ

(6) มีความจำเป็นที่จะมีแหล่งน้ำเพิ่มเติม สำหรับโครงการวัดมงคล ได้สร้างอ่างจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร สำหรับ เลี้ยง 3,000 ไร่

(7) ลำพังอ่างเก็บน้ำ 800,000 ลูกบาศก์เมตร จะเลี้ยงได้ 800 ไร่ (โครงการวัดมงคล มีพื้นที่ 3000 ไร่ แบ่งเป็น 200 แปลง)

อ่าง นี้จึงเลี้ยงได้ 4 ไร่ต่อแปลง

ลำพังสระในแปลงเลี้ยงได้ 4.75 ไร่ (4.75 + 4 ไร่ = 8.75 ไร่)

จึงเห็นได้ว่า หมิ่นเหม่มาก แต่ถ้าคำนึงว่า 8.75 ไร่นั้น จะทำ

เกษตรกรรวมอย่างสมบูรณ์ได้ อีก 6.25 ไร่ จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง

แต่ถ้าคำนึงว่าในระยะที่ไม่มีความจำเป็นที่จะใช้น้ำ หรือมีฝนตก น้ำฝน

ที่ตกมา จะเก็บไว้ได้ในอ่างและสระ สำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการ

อ่างและสระจะทำหน้าที่เปลี่ยนน้ำฝน (Regulator)

จึงเข้าใจว่าในระบบนี้ น้ำจะพอ

(8) ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือราคาการลงทุนค่อนข้างสูง

เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก

(ทางราชการ ทางมูลนิธิ และ เอกชน)

แต่คำดำเนินการไม่สิ้นเปลืองสำหรับเกษตรกร

มูลนิธิที่พัฒนา

วันที่ 5 มีนาคม 2537

๒. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทราบดีว่าประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร และอาศัยน้ำฝน จึงทรงเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งน้ำเป็นพิเศษ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจรวมทั้งรูปแบบการพัฒนาต่าง ๆ ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนที่สนใจเข้าไปศึกษาและนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้โดยที่มีการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธารและพัฒนาป่าไปพร้อม ๆ กัน สุดท้ายความชุ่มชื้นจะเกิดขึ้นและจะบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้ในที่สุด โดยพระราชทานพระราชดำริให้มีการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (check dam) ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ดังพระราชดำรัสความว่า

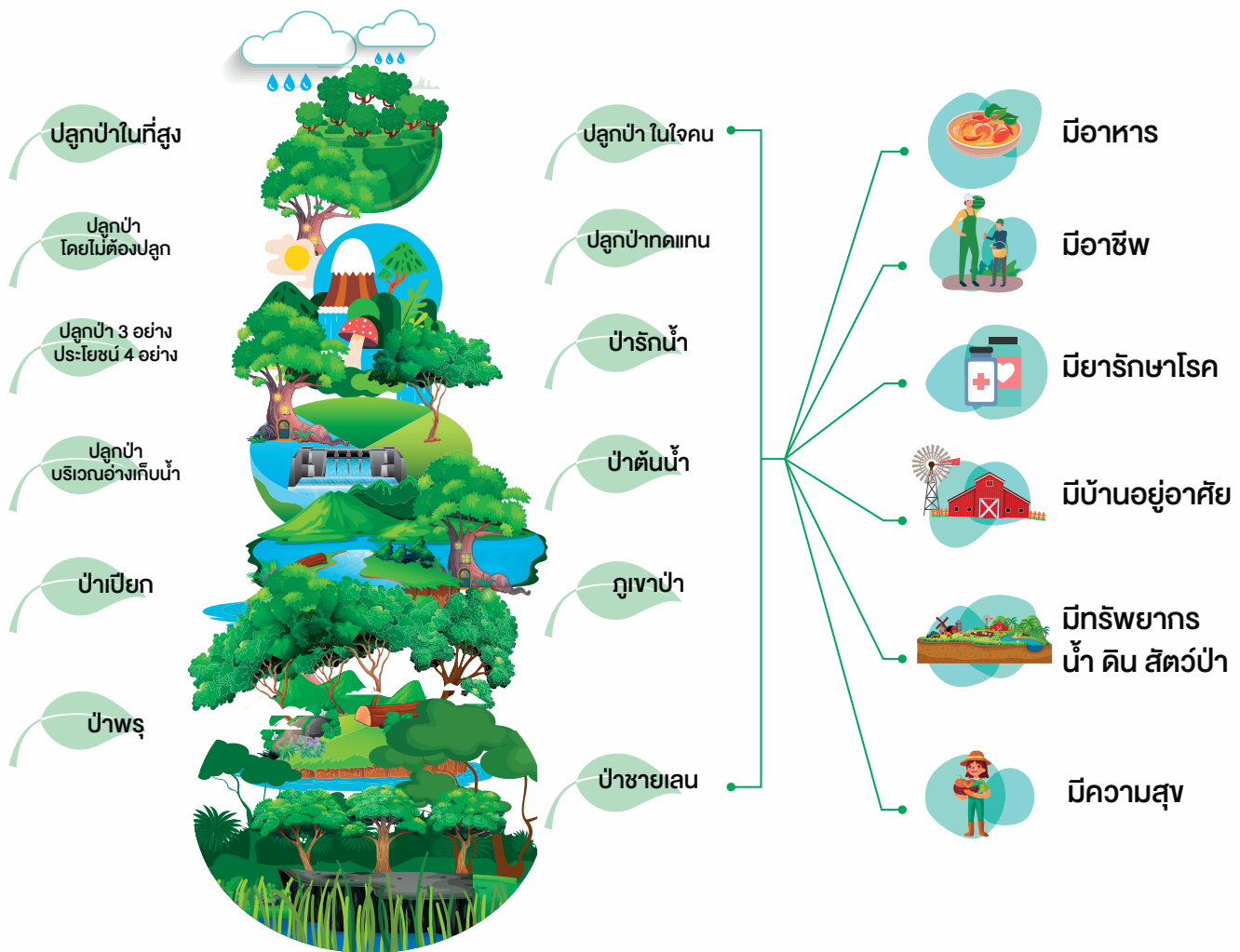
“...ให้พิจารณาดำเนินการสร้างฝายราคาประหยัด โดยใช้วัสดุราคาถูกและหาง่ายในท้องถิ่น เช่น แบบทิ้งหินคลุมด้วยตาข่าย ปิดกั้นร่องน้ำกับลำธารเล็ก ๆ เป็นระยะ ๆ เพื่อใช้เก็บกักน้ำ และตะกอนดินไว้บางส่วน โดยน้ำที่กักเก็บไว้จะซึมเข้าไปในดิน ทำให้ความชุ่มชื้นแผ่ขยายออกไปทั้งสองข้าง ต่อไปจะสามารถปลูกพันธุ์ไม้ป้องกันไฟ พันธุ์ไม้โตเร็ว และพันธุ์ไม้ไม่ทิ้งใบ เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำลำธารให้มีสภาพเขียวชุ่มชื้นเป็นลำดับ...”

ทรงแยก ประเภทของ check dam ออกเป็น ๒ ประเภท ดังพระราชดำรัสความว่า

“...check dam มี ๒ อย่าง ชนิดหนึ่งสำหรับให้มีความชุ่มชื้น รักษาความชุ่มชื้น อีกอย่างสำหรับป้องกันมิให้ทรายลงในอ่างใหญ่...”

check dam ประเภทแรก คือ ฝายต้นน้ำลำธารหรือฝายชะลอความชุ่มชื้น ส่วนประเภทที่สอง เป็นฝายดักตะกอนนั่นเอง

แนวคิดการพัฒนาและฟื้นฟูป่าไม้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระราชทานพระราชดำริ การสร้าง check dam เพิ่มเติมความว่า

สำหรับ check dam ชนิดป้องกันไม่ให้ทรายลงไปใต้อ่างใหญ่จะต้องทำให้ดีและลึก เพราะทรายลงมากจะกักเก็บไว้ ถ้าน้ำตื้นทรายจะข้ามไปลงอ่างใหญ่ได้ ถ้าเป็น check dam สำหรับรักษาความชุ่มชื้นไม่จำเป็นต้องขุดลึกเพียงแต่กักน้ำให้ลงไปดิน แต่แบบกักทรายนี้จะต้องทำให้ลึกและออกแบบอย่างไร ไม่ให้น้ำลงมาแล้วไหลทรายออกไป

ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับการพิจารณาสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น เพื่อสร้างระบบวงจรน้ำแก่ป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สรุปความว่า

ให้ดำเนินการสำรวจหาทำเลสร้างฝายต้นน้ำลำธารในระดับที่สูง ที่ใกล้บริเวณยอดเขามากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ลักษณะของฝายดังกล่าวจำเป็นต้องออกแบบใหม่ เพื่อให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ปริมาณมากพอสมควรเป็นเวลานาน ๒ เดือน...การเก็บรักษาน้ำสำรองได้นานหลังจากฤดูฝนผ่านไปแล้ว จะทำให้ปริมาณน้ำหล่อเลี้ยง และระดับประคองกล้าไม้พันธุ์ที่แข็งแรงและโตเร็วที่ใช้อยู่แซมในป่าแห้งแล้งอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยการจ่ายน้ำออกไปรอบ ๆ ตัวฝายจนสามารถตั้งตัวได้

๓. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้แก่มนุษยชาติ ควบคุมสภาพดิน ฟ้า อากาศให้อยู่ในสภาพปกติ รักษาต้นน้ำลำธาร พรรณพฤษชาติและสัตว์ป่า อีกทั้งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ป่าไม้เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ได้บริโภคใช้สอย ประกอบอาชีพด้านการทำป่าไม้ เก็บของป่า การอุตสาหกรรม การผลิตไม้แปรรูปและผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปที่ใช้วัตถุดิบจากไม้และของป่า แต่สภาพปัจจุบันประชากรไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการบุกรุก

ทำลายป่าไม้ เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ลักลอบตัดไม้ป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เผลอถ่าน อีกทั้งมีการก่อสร้างถนน สร้างเขื่อนทำให้มีการตัดไม้โดยไม่คำนึง ถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้จึงมีเนื้อที่ลดลงตามลำดับ และบางแห่ง อยู่ในสภาพเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเล็งเห็นความสำคัญของป่าไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม ดังที่ประเทศไทยประสบอยู่ในขณะนี้ สาเหตุสำคัญมาจากการทำลาย ป่า ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาป่าไม้ ให้อยู่ในสภาพดั้งเดิม ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาบำรุงป่าไม้จำนวนมากมาย ทั่วประเทศ โดยเฉพาะป่าไม้ที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้คงสภาพอยู่เช่นเดิม เพื่อป้องกันอุทกภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันช่วยถนอมน้ำไว้ใช้สำหรับ หล่อเลี้ยงแม่น้ำลำธารด้วย สำหรับวิธีการปลูกป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีหลายวิธี ดังนี้

● การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก

ที่ได้ดำเนินการในโครงการพัฒนาพื้นที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ จังหวัดราชบุรี เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการฟื้นฟูสภาพป่าด้วยวิถีกิจกรรมชาติ โดยมีวิธีการที่เรียบง่ายและประหยัดในการดำเนินงาน ตลอดจนส่งเสริมระบบวงจรป่าไม้ ในลักษณะธรรมชาติดั้งเดิม ซึ่งมี ๓ วิธีคือ

“...ถ้าเลือกได้ทีที่ที่เหมาะสมแล้ว ก็ทิ้งป่านั้นไว้ตรงนั้น ไม่ต้องไปทำอะไรเลย ป่าจะเจริญ เติบโตขึ้นมาเป็นป่าสมบูรณ์โดยไม่ต้องไปปลูกเลยสักต้นเดียว...”

“...ไม่ไปรังแกป่าหรือตอแยะต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองให้ขึ้นเองได้เท่านั้น...”

“...ในสภาพป่าเต็งรัง ป่าเสื่อมโทรมไม่ต้องทำอะไร เพราะตอไม้ก็จะแตกกิ่งออกมาอีก ถึงแม้ต้นไม้ไม่สวยแต่ก็เป็นต้นไม้ใหญ่ได้...”

- ป่า ๓ อย่างประโยชน์ ๔ อย่าง

ที่ได้ดำเนินการในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่

“...เดี๋ยวนี้ทุกคนก็คงเข้าใจแล้วว่าป่า ๓ อย่าง นั้นคืออะไร แต่ก็ให้เข้าใจว่าป่า ๓ อย่างนี้มีประโยชน์ ๔ อย่าง ประโยชน์ที่ ๔ ที่สำคัญคือ รักษาอนุรักษ์ดินเป็นต้นน้ำลำธาร...”

การปลูกป่า ๓ อย่าง คือ ป่าสำหรับไม้ใช้สอย ป่าสำหรับเป็นไม้ผล และป่าสำหรับเป็นเชื้อเพลิง ซึ่งราษฎรสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างเกื้อกูล นอกจากนี้ยังได้ประโยชน์อย่างอื่นอันเป็นการอนุรักษ์ดินและน้ำอีกด้วย

- ป่าชายเลน

เป็นแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศของพื้นที่ชายฝั่งทะเลและอ่าวไทย ซึ่งถูกบุกรุกทำลาย โดยการปลูกป่าไม้ชายเลนโดยอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโตอันเป็นแนวป้องกันลมและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งที่สำคัญและเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม

การพัฒนาด้านการเกษตร

“ความเจริญของประเทศ

ต้องอาศัยความเจริญของภาคเกษตรเป็นสำคัญ”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ข้างต้นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของภาคการเกษตรที่มีต่อประเทศชาติและประชาชนชาวไทย เกษตรกรรมเป็นอาชีพพื้นฐานของคนไทยในสังคมไทยมาทุกยุคทุกสมัย ประชากรประมาณสองในสามของประเทศอยู่ในภาคเกษตร การพัฒนาการเกษตรจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนาประเทศมาตลอด

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้า ทดลอง และวิจัยหาพันธุ์พืชต่าง ๆ ใหม่ ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว หม่อนไหม ยางพารา ฯลฯ พืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพร ตลอดจนงานการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะ พันธุ์ปลา และ

สัตว์ปีกทั้งหลายด้วย เพื่อแนะนำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติได้ราคาถูก ใช้เทคโนโลยีที่ง่ายและไม่สลับซับซ้อน ซึ่งเกษตรกรจะสามารถรับไปดำเนินการเองได้ และที่สำคัญคือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือเทคนิควิธีการดูแลต่าง ๆ นั้น จะต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งนี้มีพระราชประสงค์ประการแรก คือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะในด้านอาหารก่อนเป็นอันดับแรก เช่น ข้าว พืชผัก ผลไม้ ฯลฯ

แนวทางที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการที่ทรงพยายามมิให้เกษตรกรพึ่งพาอยู่กับพืชเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะจะเกิดความเสียหายง่าย เนื่องจากความแปรปรวนของตลาดและความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ทางออกคือ ทรงสนับสนุนให้ทำการเกษตรผสมผสาน เพื่อลดความเสี่ยงและมีรายได้ตลอดปี ขณะเดียวกันเกษตรกรควรจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือไปจากภาคเกษตร เช่น การอุตสาหกรรมในครัวเรือน อาทิ ในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรได้ทำงานหัตถกรรม โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดรายได้เสริมอีกทางหนึ่ง

นอกจากนั้นทรงเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่พืชรพพยากรธรรมชาติจะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร จึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว ทรงสนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อการที่จะทำนุบำรุง ปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพที่จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุด

จากแนวทางและเป้าหมายต่าง ๆ ดังกล่าว ได้พระราชทานพระราชดำริที่ถือเป็นหลักเกณฑ์หรือเทคนิควิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นหลายประการ

ประการแรก

ทรงเห็นว่า การพัฒนาการเกษตรที่จะได้ผลจริงนั้น จะต้องลงมือทดลองค้นคว้า ต้องปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังพระราชดำรัสความว่า

“...เกษตรกรกรนี้ หรือความเป็นอยู่ของเกษตรกรนั้น ขอให้ปฏิบัติไม่ใช่ถือตำราเป็นสำคัญอย่างเดียว...”

เป็นที่ทราบกันดีว่าพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรได้ทรงทำให้อาณาเขตพระราชฐานพระตำหนักจิตรลดารโหฐานบางส่วนกลายเป็นสถานีค้นคว้า ทดลอง ทางการเกษตรในทุก ๆ ด้านมาตั้งแต่ปี ๒๕๐๕

สำหรับการค้นคว้าทดลองนั้น ได้ทรงเน้นให้มีทั้งก่อนการผลิตและหลังการผลิต คือ พิจารณาตั้งแต่เรื่องความเหมาะสมของพืช ความเหมาะสมของดิน พืชอย่างใดจะเหมาะสมกับดินประเภทใด รวมทั้งการค้นคว้าเกี่ยวกับความต้องการของตลาดคือ การปลูกพืชที่ตลาดต้องการ ผลิตออกมาแล้วมีที่ขาย ส่วนการค้นคว้าวิจัยหลังการผลิตคือ การดูเรื่องความสอดคล้องของตลาด เรื่องคุณภาพของผลผลิต หรือทำอย่างไรจึงจะทำให้เกษตรกรได้มีความรู้เบื้องต้นในด้านการบัญชีและธุรกิจเกษตร ในลักษณะที่พอจะทำธุรกิจแบบพึ่งตนเองได้ สำหรับในเรื่องนี้ทรงเห็นว่า การรวมกลุ่มกันของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตนั้น ทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในระยะยาว มีพระราชประสงค์ที่จะให้เกษตรกรได้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไปและมีสภาพชีวิตที่มีความสุข ไม่เคร่งเครียดกับการเร่งรัดให้เกิดความเจริญโดยรวดเร็ว จะเห็นได้ชัดจากพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...ไม่จำเป็นต้องส่งเสริมผลผลิตให้ได้ปริมาณสูงสุดแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเป็นการสิ้นเปลืองค่าไส้หุ้ยและทำลายคุณภาพดิน แต่ควรศึกษาภาวะตลาดการเกษตร ตลอดจนการควบคุมราคาผลผลิตไม่ให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน...”

เทคนิควิธีการในการพัฒนาการเกษตรอีกประการหนึ่ง คือ การที่ทรงเน้นการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด เช่น การใช้ดินที่ปล่อยทิ้งว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์ หรือการมองหาประโยชน์จากธรรมชาติในสิ่งที่ผู้อื่นนึกไม่ถึง เช่น ครั้งหนึ่งทรงสนับสนุนให้มีการทำคั้งจากต้นจามจุรีที่ขึ้นอยู่ริมทางหลวงที่จะเสด็จฯ ไปวังไกลกังวล ดังพระราชดำรัสความว่า

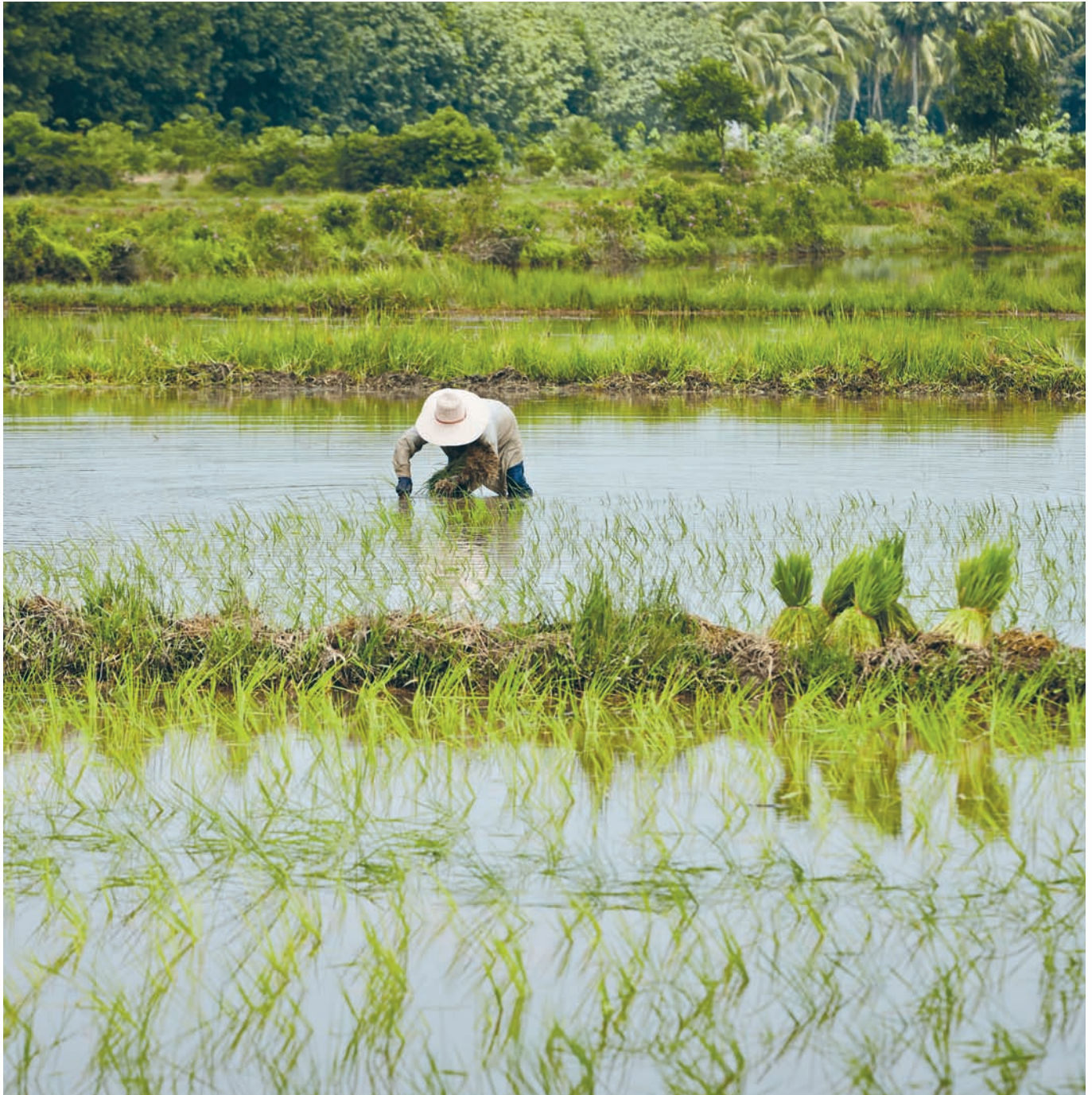
“...เกิดจากความคิดที่จะเอาต้นกำปูมา ทำให้ประชาชนมีงานทำแล้วรวมเป็นกลุ่ม...”

การมุ่งใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ยังมีลักษณะสอดคล้องกับวิธีการที่สำคัญ คือ การประหยัด ทรงเน้นความจำเป็นที่จะลดค่าใช้จ่ายในการทำมาหากินของเกษตรกรลงให้เหลือน้อยที่สุด โดยอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ วิธีการของพระองค์มีตั้งแต่การสนับสนุนให้เกษตรกรใช้โค กระบือ ในการทำนามากกว่าให้ใช้เครื่องจักร ให้มีการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้พืชตระกูลถั่วเพื่อปรับปรุงบำรุงดิน หรือกรณีที่ต้องใช้ปุ๋ยจะสนับสนุนให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยธรรมชาติแทนปุ๋ยเคมี ซึ่งมีราคาถูกและมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและคุณภาพของดิน

ในระยะยาว นั่นคือ ทรงสนับสนุนให้ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นยังทรงแนะนำในเรื่องการผลิตก๊าซชีวภาพ อันจะมีผลดีทั้งในด้านเชื้อเพลิงและปุ๋ย รวมทั้งได้ทรงเน้นอยู่เสมอที่จะให้เกษตรกรมีรายได้เสริมหรือรายได้นอกการเกษตร เพื่อเพิ่มรายได้ของตนเอง

โครงการพัฒนาด้านการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ประกอบด้วยงานหลายประเภท ซึ่งโดยทั่ว ๆ ไปแล้วจะเป็นงานเกี่ยวกับการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัยหาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการอยู่ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่อง

มาจากพระราชดำริ และนำผลสำเร็จจากการศึกษาทดลองไปถ่ายทอดสู่ประชาชน ด้วยการฝึกอบรมให้เกษตรกรมีความรู้ในการวิชาการเกษตรแผนใหม่ นอกจากนี้ยังประกอบด้วย โครงการเพื่อการส่งเสริมการเกษตร เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกข้าวและทำนาขั้นบันได อำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส โครงการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณวัดมงคลชัยพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสระบุรี โครงการทฤษฎีใหม่ บ้านแดนสามัคคี อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในด้านการพัฒนาการเกษตรที่กระจายอยู่ทั่วประเทศนั้น ได้ส่งผลโดยตรงต่อความกินดีอยู่ดีของเกษตรกรเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นโครงการที่มุ่งแก้ไขปัญหาหลักด้านการพัฒนาการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้เกษตรกรได้มีโอกาสมากขึ้นในการเข้าถึงแหล่งความรู้ในด้านเทคนิคและวิชาการเกษตรสมัยใหม่ ซึ่งแต่เดิมเกษตรกรและภาคเกษตรกรรมนี้มิใช่จุดหมายในตัวเองเท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายต่อความเจริญของภาคเศรษฐกิจแขนงอื่น และของประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย

การพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการ “ประชาชน” เป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินงาน ดังนั้นเมื่อได้ดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการแล้วจะทำให้เกิดการส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ จะเริ่มต้นจากการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหา

แนวทางและวิธีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรในภูมิภาคนั้น ๆ เพื่อให้ราษฎรโดยเฉพาะในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาฯ เป็นอันดับแรก สามารถนำไปปฏิบัติในการสร้างอาชีพได้อย่างจริงจัง

สำหรับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทการส่งเสริมอาชีพ โดยตรงมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งมุ่งช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังเช่น โครงการศิลปอาชีพพิเศษที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ โครงการส่งเสริม

อุตสาหกรรมปาล์มน้ำมันขนาดเล็ก จังหวัดกระบี่และนราธิวาส โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่ จังหวัดเชียงใหม่ โครงการภูฟ้า จังหวัดน่าน และโครงการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งผลลัพธ์สุดท้ายของการดำเนินงานโครงการคือ ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการจะนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น ดังนี้

ส่งเสริมศิลปาชีพ สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงริเริ่มงานศิลปาชีพ ในปี ๒๕๑๕ เมื่อโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ไปทรงเยี่ยมราษฎรที่จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นจังหวัดที่ราษฎรมีฐานะยากจนแต่ศิลปวัฒนธรรมของคนที่นี้กลับโดดเด่นเป็นพิเศษ โดยทรงสังเกตว่า “ผ้าไหมมัดหมี่” เป็นผลงานพื้นบ้านที่งดงามมาก หากแต่ไม่ได้รับการเผยแพร่เท่าที่ควร เพราะชาวบ้านใช้เป็นผ้านุ่งตามธรรมดาเท่านั้น สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวงมีพระราชดำริว่า **หากส่งเสริมให้ชาวเมืองหันมาสนใจนิยมใช้ผ้ามัดหมี่ ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรก็จะสามารถขายผ้าไหมพื้นเมืองที่ทอขึ้นเป็นรายได้เสริมจนเอือมครอบครวั**

ดังนั้นจึงทรงริเริ่มโครงการจัดหาทุนมาสนับสนุนการทอผ้าไหมให้แพร่หลายกว้างขวางออกไป รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อให้มีวัตถุดิบสำหรับการผลิตโดยไม่ขาดแคลน ปัจจุบันชาวบ้านนับหมื่นพากันทอผ้าไหมมัดหมี่และผ้าไหมชนิดอื่น ๆ ตามแนวพระราชดำรินในสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง

นอกจากทรงส่งเสริมการทอผ้าไหมมัดหมี่แล้ว ทรงตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะประจำชาติ โดยได้ทรงค้นพบงานศิลปาชีพอื่น ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น เครื่องจักสานทำด้วยเถาไม้เลื้อยของท้องถิ่นภาคใต้คือ “ย่านลิเภา” และ “เครื่องเงินเครื่องทอง” งานช่างฝีมือทางภาคเหนือ ซึ่งต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๙ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือประชาชนที่มีรายได้น้อยให้สามารถมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้นเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันโครงการศิลปาชีพได้จัดตั้งขึ้นตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศมากกว่า ๒๐๐ แห่ง

ในการดำเนินงานของโครงการศิลปาชีพ ทรงคัดเลือกสมาชิกศิลปาชีพจากครอบครัวราษฎรที่ยากจนไร้ที่ทำกินและมีบุตรมากจากทั่วทุกภาคของประเทศ เข้ามารับการฝึกศิลปหัตถกรรมในศูนย์ศิลปาชีพต่าง ๆ เช่น ที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา อันเป็นโรงฝึกศิลปาชีพที่ใหญ่ที่สุด ที่ดำเนินการสอนงานด้านศิลปะในแขนงต่าง ๆ เช่น เครื่องถม เครื่องเงิน แผนกทอผ้า ฯลฯ นอกจากนี้ยังทรงเป็น

ผู้นำในการใช้ผลิตภัณฑ์ อาทิ ผ้าไหม เครื่องจักสาน ให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากชุดฉลองพระองค์ที่ทรงสวมใส่ในโอกาสต่าง ๆ และปัจจุบันทรงสนับสนุนให้ผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมของไทยไปจำหน่ายในยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา ฯลฯ ทำให้มีตลาดเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก

โครงการฟาร์มโคนมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร เป็นโครงการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ๒๕๓๓ โดยจัดการฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรจำนวน ๑๘ คน เข้าร่วมโครงการ ทำให้เกษตรกรแต่ละคนมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑,๐๖๘ บาทต่อเดือน ในปี ๒๕๓๗ และบางคนมีรายได้สูงสุดถึงเดือนละ ๖,๑๙๓ บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นรายได้ของคนชนบทที่สูงเกินคาดในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันเกษตรกรมีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวและมีฐานะมั่นคงขึ้น

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร เป็นการพัฒนาพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จโดยเริ่มดำเนินงานในปี ๒๕๓๗ สำหรับการพัฒนาส่งเสริมอาชีพ ได้แก่ การส่งเสริมการปลูกข้าว อบรมการกรีดยาง การถ่ายทอดเทคโนโลยี การเลี้ยงปลาในบ่อดิน พัฒนาการจักสานและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ การอบรมกลุ่มอาชีพ ตามความถนัด อบรมอาชีพการทอผ้าและการออกแบบผ้าไหมลวดลายต่าง ๆ อบรมการทำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา อบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ยางพาราและการตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยมือ ทำให้ราษฎรมีความรู้เพิ่มทักษะในการพัฒนาฝีมือแรงงานและมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย อันเป็นการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชน รวมทั้งมีการจัดการในลักษณะของสหกรณ์การเกษตร

การพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม

“สวัสดิการสังคม” หมายถึง การมีวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตที่มั่นคงราบรื่น มีการกินดีอยู่ดี มีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น มีคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะสุขภาพอนามัยที่ดี ซึ่งการทรงงานในรูปแบบ

สวัสดิการสังคมของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีลักษณะเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ โดยการให้หรือจัดบริการสวัสดิการสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนและสนองความต้องการเป็นหลัก

สำหรับตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม มีดังนี้

โครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยการจัดพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยและจัดสรรแบ่งปันที่ดินขนาดเพียงพอที่จะทำกินให้กับราษฎรคนละแปลง พร้อมทั้งจัดปัจจัยพื้นฐานและบริการด้านสวัสดิการสังคมที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ถนน ไฟฟ้า โรงเรียน โรงพยาบาล ตลอดจนการฝึกอบรมและสนับสนุนปัจจัยด้านการเกษตรแก่ราษฎรในพื้นที่โครงการฯ ทำให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถพัฒนาความเป็นอยู่และการทำมาหากินควบคู่ไปกับการพัฒนาฟื้นฟูสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้คืนสภาพสู่ความสมบูรณ์

โครงการฟาร์มตัวอย่าง จังหวัดอ่างทอง ในปี ๒๕๔๙ จังหวัดอ่างทองประสบอุทกภัยครั้งใหญ่อย่างรุนแรง พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่การเกษตรต้องจมอยู่ใต้น้ำที่เอ่อท่วมนับเป็นแรมเดือน ประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนขาดที่อยู่อาศัย ขาดอาหารและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บตามมา ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้มีพระราชดำริว่า

“ให้จัดหาที่ดินซึ่งเป็นที่น้ำท่วมไม่ถึงอยู่ใกล้จังหวัดอ่างทอง นำมาจัดสร้างศาลาอเนกประสงค์ขนาดใหญ่ใช้เป็นศูนย์กลางรองรับราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยไว้ที่อยู่อาศัย”

จังหวัดอ่างทองและหน่วยงานต่าง ๆ ได้สนองพระราชดำริในการจัดหาพื้นที่รองรับผู้ประสบอุทกภัยและได้ดำเนินงานโครงการฟาร์มตัวอย่างบ้านอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง โดยการช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมให้มีแหล่งจ้างงาน แหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัยให้แก่ชุมชน แหล่งศึกษาเรียนรู้และฝึกอาชีพด้านการเกษตร ปศุสัตว์ และประมง อันเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนให้สามารถช่วยตนเองและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๕ ประเทศไทยโดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ตอนบนประสบภัยพิบัติจากวาตภัยอย่างรุนแรง ประชาชนไม่ต่ำกว่า ๖๐๐ คน เสียชีวิต มีผู้บาดเจ็บหลายร้อยคน และอีกหลายพันคนไร้ที่อยู่อาศัย พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงทราบข่าวภัยพิบัติทรงเร่งริบดำเนิการช่วยเหลือ โดยพระราชทานพระราชดำรัสผ่านสื่อมวลชนขอให้ประชาชนชาวไทยช่วยเหลือกัน ซึ่งได้มีผู้บริจาคทั้งเงินและสิ่งของเข้ามายังพระตำหนักจิตรลดารโหฐานเป็นจำนวนมาก และภายหลังจากดำเนินการช่วยเหลือแล้วได้มีเงินเหลือมากพอ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้ง “มูลนิธิราชประชานุเคราะห์” ขึ้น เพื่อบรรเทาทุกข์แก่ประชาชนที่ประสบสาธารณภัยและภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น วาตภัย อุทกภัย น้ำท่วม อัคคีภัย และสาธารณภัยต่าง ๆ

การพัฒนาด้านการคมนาคม/สื่อสาร

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคมและการสื่อสารจะเกี่ยวกับการก่อสร้างและปรับปรุงเส้นทางคมนาคมถนนหนทางเป็นหลักทั้งในถนนในเมือง เช่น กรุงเทพมหานคร ถนนที่เชื่อมต่อจากเมืองไปสู่ชนบท และเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ เพื่อสัญจรไปมาและนำสินค้าออกมาจำหน่ายภายนอกได้โดยสะดวก โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการคมนาคมโครงการแรกคือ การสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จนกระทั่งโครงการแก้ไขปัญหัจราจรของกรุงเทพมหานคร เช่น โครงการพระราชดำริทางคูขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี โครงการสะพานพระราม ๘ ซึ่งโครงการเหล่านี้ได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาการสัญจรในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลให้สะดวก รวดเร็ว ส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวม ดังพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๗ ความว่า

“...สำหรับการจราจรเครื่องมือสำคัญที่สุดคือถนน ก็ต้องมีถนนที่เหมาะสมมีเครื่องควบคุมการจราจรที่เหมาะสมและมีกฎเกณฑ์ของแต่ละแห่งแต่ละส่วนของผิวจราจรนั้นให้เหมาะสม อันนี้ก็ไม่ใช้เรื่องของนิติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องของรัฐศาสตร์หรือของตำรวจหรือของศาล เป็นเรื่องของวิศวกรรม ก็ต้องทำวิศวกรรมให้ดีขึ้นคือ หมายความว่า ทำถนนให้ดีขึ้นให้สอดคล้อง ซึ่งเป็นการบ้านที่หนักที่สุด เพราะว่ากรุงเทพฯ ได้สร้างมาเป็นเวลา ๒๐๐ ปีแล้ว...”

นอกจากนี้พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะเอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ที่ประจำในต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๘ ความตอนหนึ่งว่า

“...การจราจรที่คับคั่งนี้เป็นปัญหาที่ยุ่ยากและขรุขระ คือ ประชาชนเดือดร้อน ประชาชนไปทำงานทำการต้องเสียเวลาบนท้องถนน ๒ - ๑๐ ชั่วโมง ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของบุคคลต้องลงไป...”

โครงการพระราชดำริทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี

ในปี ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมพระอาการประชวรของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ โรงพยาบาลศิริราช ได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพการจราจรติดขัดเป็นระยะทางยาวบริเวณสี่แยกอรุณอมรินทร์และเจริญสุขุมวิทอยู่เป็นประจำทุกวัน เนื่องจากทางข้ามแยกทั้งสองอยู่ใกล้กันจึงพระราชทานพระราชดำริ **ให้สร้างทางคู่ขนานเชื่อมต่อสะพานเข้าด้วยกันและก่อสร้างทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี จากแยกสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าถึงแยกต่างระดับฉิมพลี** ทำให้การเดินทางจากตลิ่งชันไปสู่สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าสะดวกรวดเร็วขึ้นขณะเดียวกันการจราจรจากถนนราชดำเนินเมื่อข้ามสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ก็สามารถใช้ทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนีสู่ชานเมืองได้สะดวก นอกจากนั้นทรงให้ก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาแห่งใหม่ให้เชื่อมทางคู่ขนานลอยฟ้าถนนบรมราชชนนี บริเวณแยกถนนอรุณอมรินทร์ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปบรรจบกับปลายถนนวิสุทธิกษัตริย์ ซึ่งสามารถกระจายปริมาณรถที่ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาสู่ฝั่งกรุงเทพฯ โดยไม่ต้องผ่านถนนราชดำเนินและไม่ต้องไปเพิ่มความแออัดในการจราจรให้แก่เกาะรัตนโกสินทร์ และได้พระราชทานนามว่า “**สะพานพระราม ๘**” เพื่อระลึกถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘

การพัฒนาด้านสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับงานสาธารณสุขเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นว่าโครงการที่พระราชทานให้กับประชาชนในระยะแรก ๆ เป็นการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในการก่อสร้างสถานบริการสาธารณสุข และระยะต่อมาเป็นโครงการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงจะนำไปสู่สุขภาพจิตที่ดี และส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดีตามไปด้วย ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...การรักษาความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายเป็นปัจจัยของเศรษฐกิจที่ดี และสังคมที่มั่นคงเพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตใจสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมี

สุขภาพสมบูรณ์ดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วย คือ เป็นแต่ผู้สร้างมิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ...”

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะแพทย์ในขบวนเสด็จตรวจรักษาราษฎรและทรงพบว่าราษฎรจำนวนมากขาดการดูแลรักษาในด้านสุขภาพอนามัย โครงการหน่วยแพทย์พระราชทานจึงได้ถือกำเนิดขึ้นในปี ๒๕๑๐ ต่อมาเมื่อมีการเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมเพื่อเยี่ยมราษฎรในพื้นที่โครงการต่าง ๆ โครงการพระราชดำริด้านการแพทย์ จึงได้ขยายขอบข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจแบ่งตามลักษณะงานได้เป็น ๒ ประการ คือ

๑. การบำบัดรักษาโดยการตรวจจากคณะแพทย์พระราชทาน ซึ่งอาจแบ่งออกได้ดังนี้

- ๑.๑ แพทย์ประจำพระองค์ และคณะแพทย์ตามเสด็จ
- ๑.๒ หน่วยแพทย์หลวง กองแพทย์หลวง สำนักพระราชวัง และเจ้าหน้าที่
- ๑.๓ คณะแพทย์ตามพระราชประสงค์ เป็นแพทย์ที่อาสาจากหลายสาขาวิชาหลายหน่วยงาน
 - ๑.๓.๑ คณะศัลยแพทย์อาสา จากราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทย
 - ๑.๓.๒ คณะศัลยแพทย์อาสา จากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
 - ๑.๓.๓ คณะศัลยแพทย์อาสา จากโรงพยาบาลศิริราช
 - ๑.๓.๔ คณะแพทย์หู คอ จมูก และโรคภูมิแพ้
 - ๑.๓.๕ หน่วยทันตแพทย์เคลื่อนที่จากกรมแพทย์ทหารบก
 - ๑.๓.๖ คณะจักษุแพทย์

แพทย์พระราชทานดังกล่าว จะจัดชุดทำงานตามสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

- ที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดที่พระราชานิเวศน์ตั้งอยู่ ได้แก่ โรงพยาบาลสกลนคร โรงพยาบาลนราธิวาส และโรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่
- ตามเสด็จไปรักษาพยาบาลยังหมู่บ้านต่าง ๆ

๒. การอบรมหมอหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริให้คัดเลือกราษฎรอาสาสมัครตามหมู่บ้านต่าง ๆ มารับการอบรมหลักสูตร “หมอหมู่บ้าน” โดยเริ่มต้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นครั้งแรกในปี ๒๕๒๕ ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรที่ได้รับการอบรมเหล่านี้ได้นำความรู้กลับไปช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นของตน การอบรมเน้นในเรื่องการสาธารณสุขมูลฐาน เช่น การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การเวชศาสตร์ป้องกันอย่างง่าย ๆ การโภชนาการ (โดยเฉพาะแม่และเด็ก) การติดต่อกับเจ้าหน้าที่รักษาพยาบาลของรัฐคือ สถานีอนามัยจนถึงโรงพยาบาลอำเภอและจังหวัด เจ้าหน้าที่ที่มาให้การสนับสนุนในการอบรมหน่วยงานต่าง ๆ ทั้ง พลเรือนและทหาร ฝ่ายปกครองและฝ่ายการแพทย์ สถานที่การฝึกอบรม ได้แก่ โรงพยาบาลประจำจังหวัดที่พระราชานิเวศน์ตั้งอยู่ ได้แก่ โรงพยาบาลสกลนคร โรงพยาบาลนราธิวาส และโรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่

โครงการแพทย์พระราชทาน ซึ่งประกอบด้วย การบำบัดรักษาจากคณะแพทย์พระราชทานและอบรมหมอบ้านดังกล่าว เป็นการช่วยแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล และระบบปกติยากจะดูแลได้ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน และขาดความรู้ในการดูแลรักษาตนเอง การมีคณะแพทย์พระราชทานออกไปบำบัดรักษาผู้ป่วยจะทำให้ราษฎรมีโอกาสได้รับการรักษาอย่างถูกต้อง โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ และสำหรับการอบรมหมอบ้านนั้นจะช่วยให้ราษฎรมีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและรู้จักวิธีติดต่อกับหน่วยราชการในกรณีที่มีการเจ็บป่วยเกินขีดความสามารถที่จะดูแลรักษาตนเองได้ อันเป็นการช่วยแก้ไขปัญหา

ในระยะยาว ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่าโครงการหน่วยแพทย์พระราชทานสามารถแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. **ทางด้านสุขภาพอนามัย** ซึ่งเป็นผลที่ได้รับโดยตรงจะช่วยแก้ไขปัญหากการเจ็บป่วยหรือทุพพลภาพได้ปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก ราษฎรทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณในการบำบัดรักษาจากหน่วยแพทย์เคลื่อนที่พระราชทาน จะเป็นชาวบ้านชนบทที่ยากจนที่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จากจำนวนตัวเลขที่ปรากฏในแต่ละปีจะมีราษฎรที่เจ็บป่วยจากทุกภาคที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณรับไว้เป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ทั้งที่เป็นคนไข้ในโรงพยาบาลและผู้ที่มาขอรับการตรวจ ตลอดจนจากการที่หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ตามเสด็จไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ มีจำนวนมากมานับหมื่นนับแสนคน

๒. **ทางด้านเศรษฐกิจ** การที่ราษฎรเจ็บป่วยจะเป็นปัญหาในการประกอบอาชีพของราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่จะต้องใช้กำลังกายในการทำงาน ดังนั้นเมื่อได้รับการบำบัดรักษาให้มีสุขภาพพลานามัยที่ดีแล้ว ราษฎรเหล่านั้นจะมีร่างกายที่สามารถต่อสู้กับงานหลักในการประกอบอาชีพได้ ยังผลให้เศรษฐกิจส่วนรวมและสังคมดีขึ้น

พระมหากรุณาธิคุณทางการแพทย์ในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยได้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าพระองค์ทรงไม่ทอดทิ้งประชาชนและทรงนำพาประชาชนไปสู่ความมีสุขภาพที่ดีและอยู่ดีกินดีได้ในที่สุด

“...ฉันต้องการให้หมอช่วยไปดูแล บำบัดทุกซีให้แก่เด็กนักเรียนและประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลหมอ และจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมดตามความจำเป็น โดยให้จัดหน่วยเคลื่อนที่ไปบนรถยนต์และตระเวนไปตามถนนหนทาง ตามหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลชนบท...”

การพัฒนาแบบบูรณาการและอื่นๆ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญอื่น ๆ นอกเหนือจากโครงการที่ระบุไว้ใน ๗ ประเภท ดังกล่าวข้างต้น หลายโครงการยังคงมีการดำเนินงานต่อเนื่องถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะโครงการ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง ซึ่งเป็นโครงการที่มีความสำคัญยิ่งและ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างอเนกอนันต์ สำหรับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สำคัญ ดังเช่น

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น นอกจากแนวทางและหลักการดังกล่าวข้างต้นคือ การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอนโดยที่จะต้องทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งก่อน แล้วมีการพัฒนาต่อไปให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันจะต้องอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความรู้เทคนิควิชาการสมัยใหม่พร้อม ๆ กันไปด้วย อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นจะต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ และสังคมวิทยาของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันด้วยเสมอตั้งพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยาภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วยคนโดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขา ต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

ด้วยหลักการดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นตาม ภูมิภาคต่าง ๆ จำนวน ๖ ศูนย์ โดยมีแนวทางและวัตถุประสงค์ดังนี้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 6 แห่งทั่วประเทศ ทำหน้าที่เป็น “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติมีชีวิต” ดังพระราชดำริความหนึ่งว่า

“...เป็นการสาธิตเปิดเสรีจริง หมายถึงว่า ทุกสิ่งทุกอย่างทุกด้านของชีวิตที่จะหาเลี้ยงชีพในท้องถิ่นที่จะทำอะไร และได้เห็นวิทยาการใหม่จะสามารถที่จะหาวิธีการทำมาหากินได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ 5
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“ต้นทางเป็นป่าไม้
ปลายทางเป็นปรังม
ระหว่างทางเป็นเกษตรกรรม

อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 4
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“สร้างน้ำ สร้างป่า พัฒนาชีวิตที่พอเพียง”

อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 6
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“ฟื้นดิน คืนป่า
พัฒนาคุณภาพชีวิต

อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี 3
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“การพัฒนาจากยอดเขาสู่ท้องทะเล”

อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา 1
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยหินชะอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“ป่าหาย น้ำแห้ง
ดินเลว พัฒนาได้”

อำเภอเมือง จังหวัดคุณราธิวาส 2
ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทงอินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“ป่าพรุเสื่อมโทรม สะสมดินเปลี่ยน
แหล่งดินอย่างค่อย พัฒนาได้อย่างยั่งยืน”

การขยายผลศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- มีศูนย์สาขารวมจำนวน 19 แห่ง
- มีหมู่บ้านรอบศูนย์รวมจำนวน 148 หมู่บ้าน
- เกษตรกรรับประโยชน์ 36,090 คนหรือเรือน จำนวน 107,387 คน
- มีหลักสูตรเผยแพร่องค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริจำนวน 213 เรื่อง
- ปัจจุบันมีศูนย์เรียนรู้ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวน 111 แห่ง ทั่วประเทศ
- ในปี 2562 ให้การฝึกอบรมอาชีพแก่เกษตรกร จำนวน 17,422 คน
- มีผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานและเยี่ยมชมศูนย์ศึกษาฯ ทั้ง 6 แห่ง จำนวน 1,298,183 คน

แนวทางและวัตถุประสงค์ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

“...เป็นการสาธิตการพัฒนาเบ็ดเสร็จ หมายถึง ทุกสิ่ง ทุกอย่าง ทุกด้านของชีวิตประชาชนที่จะหาเลี้ยงชีพในท้องที่จะทำอย่างไร และให้เห็นวิทยาการแผนใหม่จะสามารถที่จะหาது วิธีการจะทำมาหากินให้มีประสิทธิภาพ...”

“...ด้านหนึ่งก็เป็นจุดประสงค์ของศูนย์ศึกษาก็เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้า วิจัยในท้องที่ เพราะว่าแต่ละท้องที่ สภาพฝน ฟ้า อากาศ และประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน...”

“...กรมกองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้าน ได้สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรองดองกัน ประสานกัน ตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ของตน แต่ว่าอาจจะมีงานถือว่าเป็นศูนย์ของตัวเอง คนอื่นไม่เกี่ยวข้อง และศูนย์ศึกษาการพัฒนาเป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านทางการส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชนซึ่งจะต้องใช้วิธีการทั้งหลายก็สามารถจะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกันเหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้านก็หมายถึงว่าที่สำคัญปลายทางคือ ประชาชนจะได้รับประโยชน์และต้นทุนของผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะให้ประโยชน์...”

จากพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๖ สามารถสรุปแนวทางและวัตถุประสงค์ของศูนย์ศึกษาการพัฒนา ได้ดังนี้คือ

๑. ทำการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จึงเปรียบเสมือน“ตัวแบบ” ของความสำเร็จที่จะเป็นแนวทางและตัวอย่างของผลสำเร็จให้แก่พื้นที่อื่น ๆ โดยรอบได้ทำการศึกษา

๒. การแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างนักวิชาการ นักปฏิบัติ และประชาชน การศึกษา ค้นคว้า วิจัยต่าง ๆ ที่ได้ผลแล้วควรจะนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริงได้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ควรเป็นแหล่งผสมผสานวิชาการและการปฏิบัติ เป็นแหล่งความรู้ของราษฎร เป็นแหล่งศึกษาทดลองของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคน ๓ กลุ่ม คือ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาส่งเสริมและราษฎร

๓. การพัฒนาแบบผสมผสาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของแนวความคิดแบบสหวิทยาการ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในพื้นที่นั้น ๆ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แต่ละแห่งจะเป็นแบบจำลองของพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็น เพื่อเป็นตัวอย่างว่าในพื้นที่และรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ในลักษณะหนึ่ง ๆ นั้น จะสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ได้อย่างไรบ้าง มิใช่การพัฒนาเฉพาะทางใดทางหนึ่ง แต่พยายามใช้ความรู้ทุกสาขาที่สุด แต่ละสาขาให้เป็นประโยชน์เกื้อหนุนกับการพัฒนาสาขาอื่น ๆ และระบบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ควรเป็นการผสมผสานไม่เพียงเฉพาะเรื่องความรู้เท่านั้น แต่ต้องมีการผสมผสานการดำเนินงานและการบริหารที่เป็นระบบด้วย

๔. การประสานงานระหว่างส่วนราชการ เป็นแนวทางและวัตถุประสงค์สำคัญยิ่งประการหนึ่งเนื่องจากกระบวนการพัฒนาและระบบราชการไทยมีปัญหาโดยพื้นฐาน เป็นสิ่งบั่นทอนประสิทธิภาพและผลสำเร็จของงานลงอย่างน่าเสียดาย แนวทางการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทุกแห่งจึงเน้นการประสานงาน การประสานแผน และการจัดการระหว่าง กรม กอง และส่วนราชการต่าง ๆ

๕. เป็นศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ (one stop service) กล่าวคือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มีการศึกษาทดลอง และสาธิตให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานพร้อม ๆ กันในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการเกษตร ปศุสัตว์ ประมง ตลอดจน

การพัฒนาทางด้านสังคมและงานศิลปอาชีพในลักษณะของ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” เมื่อผู้สนใจเข้าไปศึกษาดูงาน โดยจะมีให้ดูได้ทุกเรื่องในบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทั้งหมด ผู้สนใจหรือเกษตรกรจะได้รับความรู้รอบด้าน อีกทั้งมีความสะดวก รวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การได้รับประโยชน์สูงสุด

ผลการศึกษาของแต่ละศูนย์นั้น จะเป็นความรู้ที่นำไปส่งเสริมให้กับประชากรเป้าหมายและมีการสาธิตไว้ในพื้นที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ประชากรที่อยู่ในหมู่บ้านรอบ ๆ พื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะเป็นประชากรเป้าหมายกลุ่มแรกที่จะได้รับประโยชน์กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเรื่องงานส่งเสริมจะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ที่ได้ผลดีไปแนะนำกับเกษตรกร หมู่บ้านเป้าหมาย ใน “หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ” แต่ละศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะมีประชากรหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาฯ อยู่ประมาณ ๑๐ - ๑๕ หมู่บ้านในการส่งเสริมนั้นทำหลายวิธีด้วยกัน ทั้งนี้แล้วแต่สภาพสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เช่น ให้เกษตรกรเข้ามารับการอบรมในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ หลักสูตรต่าง ๆ เช่น การเพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ การขยายพันธุ์พืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง ฯลฯ หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมออกไปแนะนำส่งเสริมในหมู่บ้านหรือเกษตรกรเข้ามาศึกษาดูงานในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ด้วยตนเองหรือเข้ามาเป็นหมู่คณะ

เมื่อการส่งเสริมให้หมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ได้ผลในระดับหนึ่งและ หมู่บ้านเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างให้เกษตรกรพื้นที่อื่น ๆ ที่ห่างออกไปได้เข้ามาศึกษาและดูงานได้และการขยายผลการส่งเสริมของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะสามารถขยายขอบเขตกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ

ปัจจุบันศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มีจำนวน ๖ แห่ง โดยกระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศ แต่ละศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาคนั้น ๆ ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นอย่างไรก็ตามแต่ละภูมิภาคอาจจะมีเรื่องปลีกย่อยที่ควรจะทำการศึกษาเพิ่มเติม และมีพื้นที่เหมาะสมอยู่แยกออกไปในพื้นที่อื่น เพื่อให้การดำเนินงานเหล่านั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดให้มี “ศูนย์สาขา” เพื่อทำการศึกษาเป็นการเฉพาะเรื่องเฉพาะพื้นที่นั้น ๆ และผลที่ได้จากการศึกษาได้ส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปใช้ในการประกอบอาชีพเช่นกัน

นอกจากนี้ ในปัจจุบันจากผลการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาและสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ หลายศูนย์ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กับศูนย์รวมแห่งความรู้ในด้านต่าง ๆ ด้วย

ภารกิจหลัก ของทั้ง 6 ศูนย์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาถูกจัดตั้งขึ้นมา เพื่อให้เป็น ต้นแบบของความสำเร็จ และขยายความรู้ไปสู่ประชาชน ในพื้นที่ให้พัฒนาความเป็นอยู่ของตนสืบไป โดยศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้ความรู้และคอยช่วยเหลือดังนี้

เป็นศูนย์บริการ
เปิดเสร็จ

ศูนย์รวมของการศึกษา ทดลอง และสาธิต
ทั้งด้านการเกษตร แหล่งน้ำ ปศุสัตว์ ประมง
ตลอดจนการพัฒนาสังคม ศิลปอาชีพ
ในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
เขาสันเขื่อนฯ จ. ฉะเชิงเทรา
ป่าหาย น้ำแห้ง ดินเลว ก็พัฒนาได้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ภูพานฯ จ. สกลนคร
สร้างน้ำ เพิ่มน้ำ
พัฒนาชีวิตที่พอเพียง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ห้วยทรายฯ จ. เพชรบุรี
ฟื้นดินคืนป่า เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
อ่าวคุ้งกระเบนฯ จ. จันทบุรี
การพัฒนาจากยอดเขาสู่ท้องทะเล

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
พิบูลทองฯ จ. นครราชสีมา
ป่าพรุเสื่อมโทรม สะสมดินเปรี้ยว
แลกเปลี่ยนอย่างเกื้อกูล
พัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
ห้วยฮ่องไคร้ฯ จ. เชียงใหม่
เดินทางเป็นป่าไม้ ปลายทางเป็นประมง
ระหว่างทางเป็นเกษตรกรรม

ประสานงาน ระหว่างส่วนราชการ

ประสานงาน ประสานแผน และการจัดการระหว่างกรม กอง
และส่วนราชการให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การพัฒนา แบบผสมผสาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาแต่ละแห่งเสมือนเป็น
พื้นที่จำลองและตัวอย่างของการพัฒนา
ในพื้นที่ลักษณะหนึ่งๆ

แลกเปลี่ยน | นักปฏิบัติ สื่อสาร | และประชาชน

ระหว่างนักวิชาการ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาราย จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเผยแพร่ผลงานวิจัย
ทดลอง ที่ประสบผลสำเร็จแล้วออกสู่ประชาชน

เป็นสถานที่ทำการ
ศึกษาค้นคว้า
ทดลอง วิจัย

แสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา
ด้านต่างๆให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
ที่แตกต่างกัน

การบริหารและการดำเนินงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งองคมนตรี ๓ คน คือ นายพลากร สุวรรณรัฐ พลอากาศเอก ชลิต พุกผาสุข และ นายจรัลธาดา กรรณสูต เป็นประธานกรรมการ และรองประธานกรรมการ ในคณะกรรมการบริหารโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เพื่อให้การบริหารและการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถดำเนินงานสนองพระราชดำริได้อย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙(๕) ของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ.๒๕๓๔ ขอยกเลิกคำสั่งที่ ๒/๒๕๕๑ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ และได้มีคำสั่งที่ ๗/๒๕๖๐ ลงวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๐ แต่งตั้งคณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ขึ้นใหม่ ประกอบด้วย นายพลากร สุวรรณรัฐ องคมนตรี เป็นประธานกรรมการ มีองคมนตรี ๒ คน คือ พลอากาศเอก ชลิต พุกผาสุข และ นายจรัลธาดา กรรณสูต เป็น รองประธานกรรมการ เลขาธิการ กปร. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒๑ หน่วย และผู้ว่าราชการจังหวัด ๖ จังหวัด ที่มีศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ตั้งอยู่ เป็นกรรมการ และมีรองเลขาธิการ กปร. เป็นกรรมการและเลขานุการ

รวมกรรมการทั้งสิ้น ๓๒ คน มีอำนาจหน้าที่ กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงาน รวมทั้งแนวทางการบริหารโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ อำนวยการควบคุมกำกับดูแลให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนนโยบายที่กำหนดไว้ ติดตามผลการดำเนินงานและให้คำแนะนำในการปฏิบัติงาน รวมทั้งแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานให้บรรลุผล และกรรมการชุดนี้สามารถแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือบุคคล เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

โครงสร้างการบริหารโครงการศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ประธาน : นายกรัฐมนตรี
เลขานุการ : เลขาธิการ กปร.

คณะกรรมการบริหารโครงการศูนย์ศึกษา
การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ประธาน : นายพลเอก สุรเชษฐ์ อดิเรกมนตรี
เลขานุการ : รองเลขาธิการ กปร.

คณะอนุกรรมการโครงการ

คณะอนุกรรมการด้านจัดทำแนวทางบริหาร
จัดการโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนา

ประธาน : พลอากาศเอก ชลิต พุกผาสุข อดิเรกมนตรี
เลขานุการ : ที่ปรึกษาฯ สำนักงาน กปร.

คณะอนุกรรมการด้านวิชาการ
โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนา

ประธาน : นายจรัลธาดา กรรณสูต อดิเรกมนตรี
เลขานุการ : ผอ.กองศึกษาและขยายผลการพัฒนาฯ
สำนักงาน กปร.

คณะอนุกรรมการด้านวางแผนขยายผลและติดตาม
ประเมินผลโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนา

ประธาน : เลขาธิการ กปร.
เลขานุการ : ที่ปรึกษาฯ สำนักงาน กปร.

คณะอนุกรรมการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษา
การพัฒนา จำนวน ๖ ศูนย์

ประธาน : ผู้ว่าราชการจังหวัดที่ศูนย์ศึกษาฯ ตั้งอยู่
เลขานุการ : ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาฯ แต่ละศูนย์ศึกษาฯ

ศูนย์ศึกษการพัฒนาฯ ทั้ง ๖ ศูนย์ ตั้งอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ โดยดำเนินการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ที่จะนำไปส่งเสริมให้เกษตรกรได้นำไปใช้ในการประกอบอาชีพในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะทางด้านเกษตร อย่างไรก็ตามแต่ละศูนย์ฯ จะทำการศึกษานั่นหนัก แตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์และสังคมที่ศูนย์ศึกษการพัฒนาฯ นั้นตั้งอยู่ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

- ศูนย์ศึกษการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๒ ที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา สภาพพื้นที่แห่งนี้มีการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ นอกจากนี้ราษฎรยังปลูกข้าวโพด และมันสำปะหลังทำให้ดินจืดตลอดจนมีการชะล้างพังทลายของหน้าดินซึ่งเกิดจากน้ำเซาะและลมพัดพาทำให้หน้าดินถูกทำลาย เสื่อมโทรม ดังนั้นงานหลักคือ ศึกษาทดลอง และค้นคว้าหาวิธีการพัฒนาที่ทำกินของราษฎรให้มีความอุดมสมบูรณ์ มุ่งปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยการพัฒนาที่ดินและแหล่งน้ำตลอดจนการฟื้นฟูสภาพป่า และส่งเสริมวิชาการเกษตรในการวางแผนการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์เพื่อเพิ่มผลผลิตให้กับเกษตรกร โดยมีกรมพัฒนาที่ดิน เป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบันได้ขยายผลไปยังหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๑๕ หมู่บ้าน และมีศูนย์สาขา จำนวน ๒ แห่งคือ

- โครงการพัฒนาสวนพระองค์ อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร เช่น การทำนา การปลูกผักปลอดสารพิษ ฯลฯ

- โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณเขาชะโงก จังหวัดนครนายก เป็นโครงการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จโดยทำแปลงนาสาธิต และการทำเกษตรผสมผสานเพื่อสาธิตให้แก่เกษตรกร และผู้สนใจทั่วไปได้นำไปเป็นแบบอย่าง

สภาพพื้นที่ในอดีต

ปัจจุบัน

• ศูนย์ศึกษานักพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๔ ที่อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้ มีสภาพเป็นดินเค็ม พื้นที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ราษฎรไม่สามารถประกอบอาชีพการประมงได้ ดังนั้น ศูนย์ฯ แห่งนี้จึงมีหน้าที่ในการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และสาธิตการพัฒนาด้านการประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ควบคู่กับการทำการเกษตรผสมผสาน รวมทั้งพัฒนาด้านการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งให้เกิดความสมดุล ตามระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตและพัฒนาตนเองได้ในระยะยาว โดยมีกรมประมง เป็นหน่วยงานหลัก ในการประสานในการดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบัน มีหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๒๓ หมู่บ้าน และสามารถเป็นตัวอย่างให้กับเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและเพิ่มผลผลิตให้แก่พื้นที่ของตนเอง

• ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งเมื่อ วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๒๕ ที่อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส สภาพพื้นที่เดิมเป็นพรุ ซึ่งเป็นดินเปรี้ยวและคุณภาพต่ำไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ ดังนั้น ศูนย์ฯ แห่งนี้ จึงทำหน้าที่ศึกษา วิจัย และพัฒนาดินอินทรีย์ ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมให้ได้มากที่สุด พร้อมทั้งส่งเสริมพัฒนาอาชีพในสาขาต่าง ๆ เช่น ทางด้านเกษตร การเลี้ยงสัตว์ และการเกษตรอุตสาหกรรมที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศวิทยาให้คงความสมบูรณ์ตลอดไป เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยมีกรมพัฒนาที่ดิน เป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบันมีหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน มีศูนย์สาขา ๔ แห่ง คือ

- โครงการสวนยางเขาตันหยง บ้านเขาตันหยง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ทำหน้าที่สาธิตการปลูกข้าวพันธุ์ดี และการปลูกพืชแซมในสวนยาง

- โครงการพัฒนาหมู่บ้านปีแถมตอ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส ทำหน้าที่สาธิตการใช้ประโยชน์ที่ดินและการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

- โครงการหมู่บ้านปศุสัตว์เกษตรมูโนะ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส สาธิตการจัดการดินและน้ำในพื้นที่พรุเพื่อการปศุสัตว์และการเกษตร

- โครงการพัฒนาพื้นที่บ้านโคกอิฐ-โคกโน บ้านยูโย อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส พัฒนาพื้นที่ดินเปรี้ยวจัด โดยนำผลสำเร็จจากการศึกษาในศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ มาดำเนินการในรูปของเกษตรตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อให้สามารถปลูกพืชได้

สภาพพื้นที่ในอดีต

ปัจจุบัน

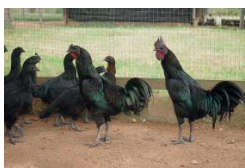

สภาพพื้นที่ในอดีต

ปัจจุบัน

ในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบันมีหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาฯ จำนวน ๒๒ หมู่บ้าน และศูนย์สาขาจำนวน ๓ แห่ง คือ

- โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ดำเนินการพัฒนาพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จทั้งในด้านการเกษตร ศิลปอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการพัฒนาแหล่งน้ำ
- โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำท่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร- นครพนม ดำเนินการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่เพาะปลูกในฤดูฝน และการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร การอุปโภคบริโภคในฤดูแล้งให้แก่ราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณสองฝั่งลำน้ำท่า
- โครงการพัฒนาพื้นที่เกษตรน้ำฝนบ้านแดนสามัคคี อำเภอลำดวน จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษา ทดลอง และสาธิตให้กับราษฎรในการทำการเกษตร ตามแนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ไปใช้ในการประกอบอาชีพของตนเองได้อย่างยั่งยืน

● ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ ที่บ้านนาบกเค้า ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักประสบปัญหาเกี่ยวกับเรื่องดิน ที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแหล่งน้ำตามธรรมชาติ มีการแผ้วถางป่าเพื่อประกอบอาชีพ ทำให้ระบบนิเวศทั้งหลายถูกทำลาย ราษฎรขาดความรู้ในด้านวิชาการในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้น ศูนย์ฯ แห่งนี้จึงทำหน้าที่ศึกษาและทดลองงานพัฒนาการเกษตรด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม สำหรับเป็นตัวอย่างให้ราษฎรนำไปใช้ปฏิบัติ รวมทั้งการพัฒนาป่าไม้ด้วยระบบชลประทาน การปลูกพืชเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกรพันธุ์หมุยซาน และไก่พื้นเมือง การเลี้ยงปลาแบบผสมผสาน โดยมีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานหลัก

• ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๒๕ ที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เกิดสภาพแห้งแล้ง และมีไฟป่า ดังนั้นศูนย์ฯ แห่งนี้จึงทำหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษาพัฒนาป่าไม้ ๓ อย่าง เพื่อประโยชน์ ๔ อย่างคือ ไม้ผล ไม้เชื้อเพลิง และไม้เศรษฐกิจ ซึ่งอำนวยความสะดวกในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ให้คงความชุ่มชื้นเอาไว้เป็นประโยชน์อย่างที่ว่า ๔ พัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธาร โดยการใช้น้ำจากระบบชลประทาน น้ำฝน และฝายเก็บกักน้ำขนาดเล็กตามร่องหุบเขา ซึ่งเรียกว่า ฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ Check dam เพื่อรักษาความชุ่มชื้น และจัดทำแนวป้องกันไฟเปียก (wet fire break) รวมทั้งรูปแบบการพัฒนาที่สามารถให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยมีกรมชลประทาน เป็นหน่วยงานหลักในการประสานดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบันมีหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๑๘ หมู่บ้าน และมีศูนย์สาขาจำนวน ๔ แห่ง คือ

สภาพพื้นที่ในอดีต

ปัจจุบัน

- โครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผลบ้านไร่อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ทำหน้าที่สาธิตฝึกอบรม และส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎร โดยทำการขยายพันธุ์ไม้ดอกไม้ผล และนำไปขยายพันธุ์ต่อไป
- โครงการพัฒนาเบ็ดเสร็จลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำปิงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอฮอด อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นสถานที่พัฒนาแหล่งน้ำ สร้างฝายเก็บกักน้ำต้นน้ำลำธาร เพื่อบำรุงป่าและจัดหาน้ำเพื่อการเกษตร และอุปโภคบริโภค

- โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบควบคู่กับการจัดหาที่ดินทำกินให้แก่ราษฎร รวมถึงการปลูกป่าในพื้นที่ที่ถูกทำลายเพื่อฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำลำธาร
- โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอสันกำแพง จังหวัด

สภาพพื้นที่ในอดีต

ปัจจุบัน

เชียงใหม่ ทำหน้าที่จัดหาพื้นที่ให้แก่พื้นที่เพาะปลูก และจัดตั้งสถานีป่าไม้ และสถานีประมง

- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๖ ในเขตพื้นที่ของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน ตำบลห้วยทราย และตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี สภาพพื้นที่เดิมมีความอุดมสมบูรณ์แต่ภายหลังได้มีราษฎรเข้าไปบุกรุกแผ้วถางป่า ทำการเกษตรอย่างผิดวิธีและใช้สารเคมีในการเกษตร ส่งผลเสียต่อดินและน้ำหน้าดินถูกชะล้าง ความอุดมสมบูรณ์ขาดการบำรุงรักษา ทำให้พื้นที่นี้เปลี่ยนแปลงสภาพไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นศูนย์ฯ แห่งนี้ได้ทำหน้าที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมและสร้างแนวป้องกันไฟป่าโดยใช้ระบบป่าเปียกพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ ศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมโดยให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการปรับปรุง

และอนุรักษ์สภาพป่า พร้อม ๆ กับมีรายได้ และผลประโยชน์จากป่า และจากพืช ในขณะที่เดียวกันด้วย นอกจากนี้ยังมีการเพาะเลี้ยง และขยายพันธุ์สัตว์ป่า โดยเฉพาะเนื้อทรายให้กลับคืนสู่สภาพดังเช่นอดีตที่ผ่านมา โดยมีกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการประสานการดำเนินงานในพื้นที่ ปัจจุบัน มีหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ จำนวน ๒๙ หมู่บ้าน และศูนย์สาขาจำนวน ๑ แห่งคือ

- โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ดำเนินการปรับปรุงบำรุงดินเสื่อมโทรมด้วยการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูกตามพระราชดำริ และนำหญ้าแฝกมาใช้ในการบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น

ผลการดำเนินงาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ แห่ง ได้ดำเนินการเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี ในภาพรวมจะมีลักษณะและแนวทางการดำเนินงานที่คล้าย ๆ กัน โดยยึดแนวพระราชดำริเป็นกรอบในการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น ๓ ระยะ คือ

ระยะเริ่มแรก

สร้างสาธารณูปโภค ขั้นพื้นฐาน

- สนับสนุนการศึกษา
ทดลองสาธิต
- สร้างถนน
- สร้างอ่างเก็บน้ำ, แหล่งน้ำ,
ระบบส่งน้ำ
- ระบบไฟฟ้า,
อาคารที่ทำการ

ระยะที่สอง

การศึกษา ทดลอง วิจัย

หน่วยงานต่างๆ
ศึกษาทดลอง
ตามภารกิจของหน่วย
เช่น ปรับปรุงบำรุงดิน
โดย กรมพัฒนาที่ดิน

ระยะที่สาม

ตัวแบบความสำเร็จ

เน้นขั้นตอนการขยายผล
โดยนำผลจากการศึกษา
ทดลองไปใช้ในการ
ประกอบอาชีพ
ดำรงชีวิต ส่งเสริมให้
เกษตรกรด้วยวิธีการต่าง ๆ
ต่อไป

ระยะเริ่มแรก ในขั้นตอนของการดำเนินงานเป็นการก่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้สนับสนุนการศึกษาทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางวิธีการพัฒนาด้านต่าง ๆ กล่าวคือ จะมีการสร้างถนนหนทางในโครงการศูนย์ศึกษาฯ ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำต่าง ๆ พร้อมระบบส่งน้ำ ระบบไฟฟ้า อาคารที่ทำการ ฯลฯ ซึ่งในระยะแรกศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ยังไม่เป็นที่รู้จักแก่เกษตรกรและกลุ่มบุคคลทั่วไปนัก แต่ในขั้นตอนของการดำเนินงานนี้ส่งผลให้เกิดการสร้างงานให้กับเกษตรกรและประชาชนในพื้นที่โดยเฉพาะในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ระยะที่สอง เป็นช่วงเริ่มดำเนินการศึกษา ทดลอง วิจัย โดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ หลายหน่วยงาน ได้เข้ามาร่วมทำการศึกษาทดลองวิจัยในบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ตามภารกิจของหน่วยงาน เช่น การปรับปรุงบำรุงดินโดยกรมพัฒนาที่ดิน การปลูกพืชไร่ พืชสวน และการปลูกข้าว โดยกรมวิชาการเกษตร การศึกษาและพัฒนาป่าไม้ โดยกรมป่าไม้การเกษตรผสมผสาน โดยกรมส่งเสริมการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ โดยกรมปศุสัตว์ การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ โดยกรมประมง และศิลปอาชีพพิเศษ ฯลฯ จากการทำหน้าที่หน่วยงานหลายหน่วยงานมาร่วมกันปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริที่พระราชทานไว้ ทำให้เจ้าหน้าที่ที่มาจากต่างกรมต่างกองได้ฝึกปฏิบัติงานและเกิดการประสานการทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันได้ส่งผลให้เกิดการจ้างงาน อันเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและประชาชนในหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ และในทางอ้อมเกษตรกรผู้รับจ้างในโครงการศึกษา ทดลอง วิจัยของศูนย์ฯ จะได้รับความรู้ไปพร้อม ๆ กับการรับจ้างด้วย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการประกอบอาชีพหรือการค้าดำรงชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ระยะที่สาม เมื่อขั้นการศึกษา ทดลอง วิจัยประสบผลสำเร็จโดยมี **“ตัวแบบความสำเร็จ”** ของศูนย์ศึกษาฯ แล้ว เป็นขั้นตอนการขยายผลโดยนำผลสำเร็จไปเผยแพร่และส่งเสริมให้เกษตรกรได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาทดลองไปใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ซึ่งได้เริ่มเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนประมาณปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา กล่าวคือ เมื่อผลการศึกษาทดลองได้ทดสอบและพิสูจน์แล้วว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์และปฏิบัติได้จริง จึงได้นำความรู้เหล่านี้ไปเผยแพร่ส่งเสริมให้เกษตรกรด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

๑) เกษตรกรหรือประชาชนผู้สนใจทั่วไป ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้ตลอดเวลา ซึ่งได้แสดงไว้ในรูปแบบของการสาธิตในลักษณะ **“พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต”** โดยจะมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำอธิบายตามความสนใจของผู้เยี่ยมชม และสามารถดูได้ทุกเรื่องอย่างครบถ้วนในบริเวณเดียวกัน เพราะศูนย์ศึกษา

การพัฒนาฯ เป็นแหล่งให้บริการ ณ ที่แห่งเดียวแบบเบ็ดเสร็จครบวงจรเรียกว่า “ศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ” หรือ one stop service

๒) การฝึกอบรมแต่ละศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะมีรายการแสดงผลการศึกษาทดลองที่ประสบผลสำเร็จแล้วให้แก่เกษตรกรผู้สนใจ และมีหลักสูตรการฝึกอบรมความรู้ในการประกอบอาชีพของแต่ละรายการตามสภาพภูมิศาสตร์และสังคมบริเวณภูมิภาคนั้น ๆ ซึ่งแต่ละหลักสูตรจะมีการให้ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ มีระยะเวลาการฝึกอบรมทั้งระยะสั้นและระยะยาวขึ้นอยู่กับหลักสูตรแต่ละอย่าง เกษตรกรผู้ใดสนใจที่จะอบรมหลักสูตรใดสมัครเข้ารับการอบรมได้ ปัจจุบันหลักสูตรหลักที่มีอยู่ทุกศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ การฝึกอบรมเกษตรกรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

๓) การขยายผลสู่ภายนอกศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้นำความรู้ที่เกิดจากการศึกษา ทดลอง ภายในศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ออกไปแนะนำให้กับเกษตรกรในหมู่บ้านหรือพื้นที่ทำการเกษตรของเกษตรกร โดยเน้นให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ เมื่อเกษตรกรมีความสนใจหรือต้องการจะพัฒนาอาชีพในด้านใดศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ ข้อมูล และปัจจัยการผลิตในเบื้องต้น โดยพื้นที่เป้าหมายบริเวณหมู่บ้านรอบศูนย์ฯ และหมู่บ้านใกล้เคียงจะเป็นเกษตรกรกลุ่มแรกที่ได้รับผลจากการส่งเสริมของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การขยายผลสำเร็จโดยศูนย์ศึกษาการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง 6 ศูนย์

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาสินข้อนฯ จ. ฉะเชิงเทรา

ด้านการพัฒนาเกษตรกรรม

- สาธิตการทำเกษตรตามแนวพระราชดำริ
- สาธิตการปลูกผักพื้นบ้าน
- สาธิตการรวมรวบพืชสมุนไพร
- สาธิตการปลูกผลไม้
- สาธิตการปลูกไม้หอม
- สาธิตการทำเกษตรยั่งยืน

การพัฒนาปศุสัตว์

- สาธิตการเลี้ยงสัตว์
(วัว, สุกร, ไก่พื้นเมือง,
นกกกระเจ๊กเทศ)

ด้านการพัฒนาประมง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

- สาธิตการเลี้ยงปลา(ปลานิล, ปลายี่สก)

ด้านการพัฒนาป่าไม้

- สาธิตการปลูกป่าพื้นที่โครงการส่วนพระองค์
- สาธิตการปลูกยูคาลิปตัส
- สาธิตการปลูกยางพารา
- เพาะชำกล้าไม้ (ตะเคียนทอง, ยางนา, ประดู่ป่า)

ด้านการพัฒนา ปรับปรุงและบำรุงดิน

- สาธิตการปลูกหญ้าแฝก
- เพาะขยายพันธุ์และแจกจ่ายเกษตรกร
- สาธิตการทำปุ๋ยหมัก
- สาธิตการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหญ้าแฝก

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จ. นราธิวาส

ด้านการพัฒนาประมง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

- สาธิตการเลี้ยงปลาในบ่อเลี้ยง
ที่เหมาะสมกับดินพรุ
- สาธิตเลี้ยงปลาในกระชัง

ด้านการศึกษา

- เส้นทางศึกษารัฐมนตรี
ป่าพรุจำลอง

ด้านการพัฒนาการเกษตร

- แปลงสาธิตเกษตรทฤษฎีใหม่
- แปลงสาธิตการปลูกผลไม้
(มะพร้าว, มังคุด, ทุเรียน, ฝรั่ง)
- แปลงสาธิตการปรับปรุงดินเพื่อปลูกข้าว
- แปลงสาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษ
- แปลงสาธิตการปลูกยางพารา
- แปลงสาธิตการปลูกพริกไทย
- โรงเรือนเพาะเห็ด
- โรงงานไบโอดีเซล

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ จ. จันทบุรี

ด้านการพัฒนาที่ดิน

- จัดทำแปลงสาธิตการป้องกัน การชะล้างพังทลายหน้าดิน
- การขยายพันธุ์หญ้าแฝก
- จัดทำแปลงสาธิตปุ๋ยหมัก

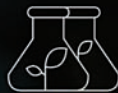
ด้านการพัฒนาประมง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

- สาธิตการเลี้ยงกุ้ง
- สาธิตการเพาะเลี้ยงปลิงทะเล
- สาธิตการเพาะเลี้ยงหอยนางรม
- สาธิตเลี้ยงหอยตะกรับแบบแขวน
- สาธิตการเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง (ปลาเก๋า, ปลากระพง)

การฝึกอบรมให้ความรู้

- ด้านการพัฒนาเกษตรกรรม
- ด้านการพัฒนาประมงและเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำชายฝั่ง
- ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
- ด้านการส่งเสริมและติดตามผล
- ด้านการศึกษา จัดทำเส้นทางศึกษา ธรรมชาติป่าชายเลน

จัดทำแปลงสาธิตงานศึกษา ทดลอง วิจัย

ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรชายฝั่ง

- สาธิตการทดลองปลูกพันธุ์ไม้ป่าชายเลน
- ทดลองปลูกพันธุ์ไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรม

ด้านการพัฒนาการเกษตร

- จัดทำแปลงสาธิตการทำไร่นาสวนผสม
- จัดทำแปลงสาธิตการปลูกไม้ แบบผสมผสาน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน จ. สกลนคร

ด้านการพัฒนาเกษตรกรรม

- แปลงสาธิตนาข้าวหมุนเวียน
- แปลงสาธิตการปลูกข้าวโพดฝักสด
- แปลงสาธิตการปลูกพืชไร่ (ถั่วเหลือง, ถั่วเขียว, ข้าวโพดฝักสด)
- สาธิตการปลูกพืชผสมผสาน

ด้านการพัฒนาปศุสัตว์

- การเลี้ยงสุกรพันธุ์หมยซาน
- การเลี้ยงเปิดกศ
- การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ด้านการพัฒนาป่าไม้

- การปลูกป่าทดแทน
- การปลูกยูคาลิปตัสและสนตู้ดำ
- เพาะและขยายพันธุ์กล้าไม้

ด้านการพัฒนาปรับปรุงและบำรุงดิน

- การปลูกพืชตระกูลถั่ว
- การปลูกหญ้าแฝก
- การขยายพันธุ์หญ้าแฝก

ด้านการพัฒนาประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

- สาธิตการเลี้ยงปลา (ปลานิล, ปลาน้ำ, ปลาทะเลพืชน)
- สาธิตการเลี้ยงกบ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ จ. เชียงใหม่

การจัดทำแปลงสาธิต

ด้านการพัฒนาป่าไม้

- ศึกษาระบบนิเวศในพื้นที่รับน้ำชลประทาน
- สาธิตการศึกษาป่าไม้ระบบเกษตรป่าไม้

ด้านการพัฒนาเกษตรกรรม

- การปลูกพืชผล (มะม่วง, มะขามหวาน, ลำไย, ขนุน, ลิ้นจี่)
- การปลูกพืชอุตสาหกรรม (สับปะรด, ทุเรียนฝรั่ง, ยางพารา แมคคาเดเมีย)
- การปลูกผัก (พืชตระกูลถั่ว, มะเขือ)
- การปลูกข้าว
- การเพาะเห็ด (เห็ดนางฟ้า, เห็ดนางรม, เห็ดเป๋าฮื้อ, เห็ดหอม)

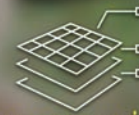
ด้านการพัฒนาปศุสัตว์

- สาธิตการเลี้ยง (โคนม, สุกร, ไก่, เป็ด)
- การปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ (หญ้าลูซี่, หญ้าชิกเกิล, หญ้าขน)

ด้านการประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

- การเลี้ยงปลาในกระชัง
- การเลี้ยงปลานิลแดงในบ่อซีเมนต์
- การเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ (กบนา, กบบลูฟร็อก)

ด้านการพัฒนาที่ดิน

- สาธิตวิธีการและรูปแบบการอนุรักษ์ดิน น้ำ
- การปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝก

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย เพชรบุรี

ด้านการพัฒนาเกษตรกรรม

- การทดสอบข้าวพันธุ์ดี
- การปลูกผักปลอดสารพิษ
- การปลูกพืช

ด้านการพัฒนาปศุสัตว์

- การเลี้ยงโคนม
- การเลี้ยงเป็ดเทศ
- การเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ด้านการปรับปรุงและบำรุงดิน

- การปลูกหญ้าแฝก
- การปรับปรุงคุณภาพดิน
- การปลูกสร้างสวนป่า
- การปลูกพันธุ์ไม้เสริมในแปลงยูคาลิปตัส
- การเพาะขยายพันธุ์กล้าไม้

ด้านการพัฒนาประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ด้านการพัฒนาและอนุรักษ์สัตว์ป่า

- การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า (เนื้อทราย, ละอง, เก้ง, นกยูง, ไก่ฟ้า, ไก่ป่า)

ปัจจุบันศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการดำเนินงานขยายผล โดยการส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎรอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้มีผู้เข้าไปศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และเข้ารับการศึกษาอบรมอาชีพประเภทต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก แต่ละปีมีผู้เข้าไปศึกษาดูงานในแต่ละศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ มากกว่าสามหมื่นคน และมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นทุกปีโดยมีทุกระดับ ทุกหมู่เหล่า ทั้งเกษตรกร ข้าราชการ นิสิต นักศึกษา สื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป รวมทั้งชาวต่างประเทศ รวมถึงราชอาณาจักร ทำให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นที่รู้จักและยอมรับจากกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพราะเกษตรกรและผู้เข้ามาศึกษาดูงานสามารถนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพของตนเองและครอบครัวได้ ทำให้มีฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

สำหรับชาวต่างประเทศจะให้เห็นการดำเนินงานพัฒนาด้านต่าง ๆ ตามแนวพระราชดำริ และสามารถนำไปปรับใช้ในประเทศของตน โดยเฉพาะประเทศที่มีลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกับประเทศไทย เช่น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้ขอพระราชทาน ให้ไปจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภายใต้ “โครงการศูนย์พัฒนาและบริการด้านการเกษตรห้วยซอน-ห้วยซั่ว (หลัก ๒๒)” นอกจากนี้ยังมีอีกหลายประเทศที่ได้นำแนวพระราชดำริไปปรับใช้ในประเทศของตน นับเป็นการนำผลการศึกษาจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ไปใช้ขยายผลได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

สมุ้ดๅและบๅกๅมดๅมๅมๅ
ทๅยๅ - ทๅยๅ

แนวคิดและทฤษฎี อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

บทสรุป

ตลอดระยะเวลา ๗๐ ปี ที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงครองสิริราชสมบัติ เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกันว่าพระองค์ทรงมีสายพระเนตรที่กว้างและยาวไกล ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า พระองค์ได้ทรงงานอย่างหนักเพื่อทรงรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในภาพกว้างและภาพลึกในทุก ๆ ด้าน เช่น จากเอกสาร แผนที่ สอบถามจากราษฎรและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ไม่ว่าสถานที่นั้นจะอยู่ห่างไกลและยากลำบาก ทูรกันดารเพียงใด ได้เสด็จพระราชดำเนินไปแล้วอย่างทั่วถึง ทำให้ทรงทราบและทรงเข้าใจสภาพทางกายภาพและสภาพทางสังคมจิตวิทยาของประเทศไทยและคนไทยทุกแห่งทุกมุมอย่างลึกซึ้ง พร้อมทรงนำไปประกอบพระราชวินิจฉัยที่จะพระราชทานพระราชดำริให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินงาน “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขและจัดความทุกข์ยากเดือดร้อนต่าง ๆ ของประชาชนให้กลับกลายเป็นความอยู่ดีมีสุข และนำมาซึ่งประโยชน์สุขของประชาชน

หากย้อนกลับไปดูโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันจะเห็นว่าแนวทางการพัฒนาเหล่านั้นเป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามความจำเป็น โดยมี “คน” เป็นจุดมุ่งหมายหลักของการพัฒนาและมีเป้าหมายหลัก เพื่อให้คน “พออยู่ พอกิน และพึ่งตนเองได้” เป็นสำคัญ จะเห็นได้ว่าในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงานเป็นเรื่องของสุขภาพอนามัยและสวัสดิการสังคมในลักษณะของการสงเคราะห์ช่วยเหลือ โดยการพระราชทานพระราชทรัพย์สร้างตึกเพื่อใช้ในการรักษาพยาบาลพระราชทานเรือสำหรับเคลื่อนที่ไปรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย พระราชทานหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ไปรักษาคนไข้ในท้องถิ่นที่ห่างไกลและทุรกันดาร การจัดตั้งกองทุนและมูลนิธิเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องด้วยทรงเห็นว่าเมื่อคนมีสุขภาพแข็งแรงดีแล้วจะสามารถมีความคิดที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ต่อไปได้

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะต่อมาเป็นเรื่องของการจัดสร้างบริการขั้นพื้นฐาน เช่น แหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานหลักที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรซึ่งประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม นับเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ที่อาศัยทำกินในชนบท

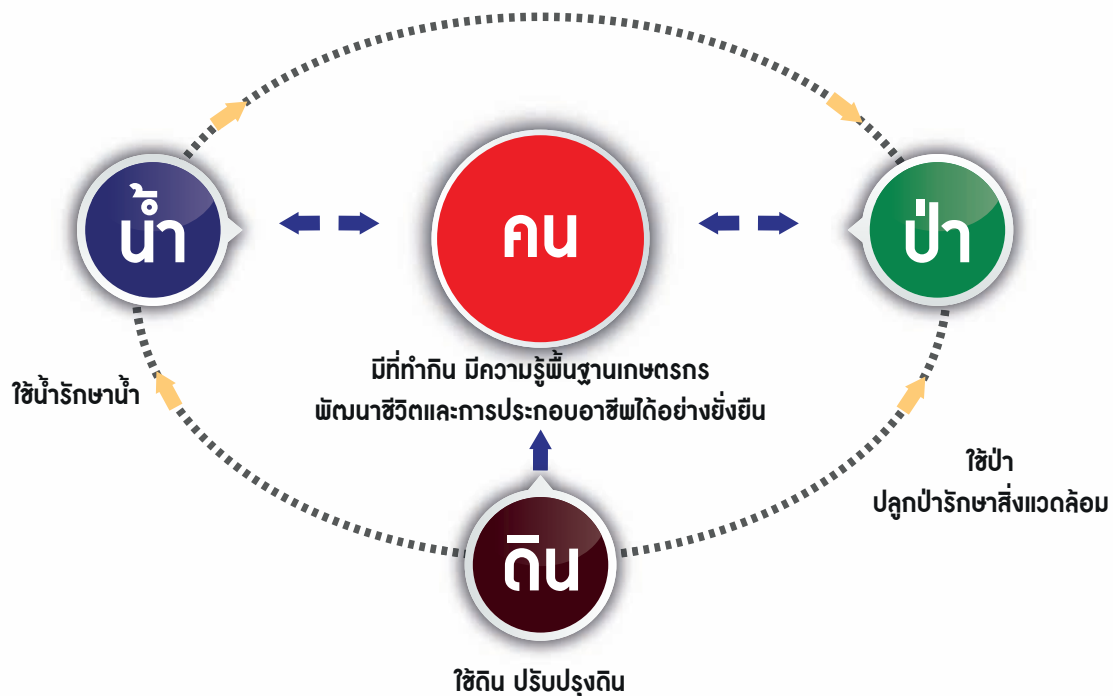

๗๐ ปี
แห่งการครองราชย์
๔,๘๑๐
โครงการอันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ
 ข้อมูล ณ เดือนมิถุนายน ๒๕๖๒

สำหรับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพให้กับเกษตรกรและประชาชนนั้น ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้ง ๖ ศูนย์ ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเหล่านี้ เป็นสถานที่ทำการศึกษาค้นคว้า ทดลองในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งตัวอย่างของความสำเร็จและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในแต่ละภูมิภาคที่ง่ายและประหยัด โดยที่ผลการศึกษาทดลองเหล่านั้นได้สาธิตไว้ในพื้นที่จริงตามศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในลักษณะ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ผู้ที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา และเกษตรกรสามารถนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพให้สามารถพึ่งพาตนเองและอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ในด้านการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นอีกเรื่องที่ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยอย่างต่อเนื่องตลอดมาไม่ว่าโครงการใด ๆ จะทรงคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ทั้งโครงการสร้างถนน การพัฒนาป่าไม้ การพัฒนาแหล่งน้ำ ตลอดจนการพัฒนาปรับปรุงบำรุงดิน ทรงสนับสนุนให้แก้ไขปัญหาโดยใช้ธรรมชาติแก้ไขธรรมชาติ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน ซึ่งพระราชดำริในเรื่องของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ในปัจจุบันในการบรรเทาปัญหาสภาวะโลกร้อน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สร้างสมดุลการพัฒนาคนและธรรมชาติ

นอกจากนี้ในการพัฒนาสังคมและชุมชนทรงคำนึงถึงการพัฒนาอย่างครบวงจร ทั้งการพัฒนาคน และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป เช่น การจัดตั้งชุมชนถาวร โดยการจัดสรรที่ดินให้ราษฎร เพื่อที่อยู่อาศัย ทำกินอย่างถูกกฎหมาย ไม่บุกรุกทำลายป่าเพื่อทำการเพาะปลูกต่อไป มีการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์สังคม สร้างโอกาสในการประกอบอาชีพ ตลอดจนให้มีการรวมกลุ่ม รวมพลังเพื่อนำไปสู่ระบบสหกรณ์ รวมถึงการนำหน่วยราชการต่าง ๆ มาร่วมกันดำเนินงานในลักษณะ “บูรณาการ” มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานอย่างเดียวกันคือ การพัฒนาคน สังคมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้บังเกิดความสมบูรณ์ มั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลการดำเนินงานพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ทรงให้ความสำคัญในการพัฒนา “คน” ให้พออยู่พอกิน ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้คนสามารถ “พึ่งตนเอง” ได้อย่างมั่นคง เป็นการ “พัฒนาแบบอย่างยั่งยืน” นั้น ส่งผลปรากฏเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ ทำให้ประชาชนเหล่านั้นมีถิ่นฐานมั่นคง มีสภาพชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น มีอาชีพ มีรายได้ที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้ ทำให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีความสุข สิ่งเหล่านี้เกิดได้ด้วยพระวิสัยทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงตราครุฑเสียดุลละพุ่มเทในการทรงงานเพื่อประชาชนมาโดยตลอด จนกระทั่งได้รับพระสมัญญานามว่า “ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนาที่ทรงงานหนักที่สุดในโลก”

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, กฎกระทรวง
แบ่งส่วนราชการสำนักงาน กปร. พ.ศ. ๒๕๕๑ (เอกสารโรเนียว), ๒๕๕๑
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, กษัตริย์นักพัฒนา,
โรงพิมพ์ดอกเป็ย, ๒๕๔๘
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, คู่มือปฏิบัติงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม), สิงหาคม ๒๕๔๖
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, คู่มือ ๑๑ เล่ม
๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุขประชากรราษฎร์, บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ระเบียบสำนัก
นายกรัฐมนตรีว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๓๔ (เอกสารโรเนียว
เย็บเล่ม), ๒๕๔๖
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๕๐ ปีแห่ง
การพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, บริษัท
ฟรีสเกล จำกัด, ๒๕๓๘
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, แนวคิดทฤษฎีการ
พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, บริษัท ๒๑ เซ็นจูลี จำกัด
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริ ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุขประชากรราษฎร์, หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๙

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๘๐ พรรษา
ปวงประชาเป็นสุขสานต์, บริษัทพีเอสเทล จำกัด, กันยายน ๒๕๕๐

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, รายงานการ
ประเมินผลโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ปี ๒๕๔๐, พฤศจิกายน
๒๕๕๑

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, พลังแห่งแผ่นดิน
นวมินทร์มหाराชา, บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘

นายสุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องยุคลบาท, สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, หลักการ
ทรงงานในพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร, บริษัท
ธนอรุณการพิมพ์ จำกัด, มกราคม ๒๕๖๒

หนังสือกษัตริย์นักพัฒนา

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ (ครั้งแรก)

คณะผู้จัดทำหนังสือ

นายสายเมือง วิริยะศิริ
นางศศิพร ปาณิกบุตร
นางวิไล หมอกอรุณ
นางกัญชัชญา ทองคำ
นางสาวสุริดา พรรณคงษ์
นางสาวณัฐฤติ แสันทวีสุข

ภาพถ่าย

นายวิโรจน์ เทียมเมือง
นายวิชาญ อีระสีบสกุล
นายทวีศักดิ์ แป้นคุ่มญาติ
นายพิสิทธิ์ วิเชียรทศพร
นางสาวธัญวรรณ เชียงเงิน

คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือครั้งที่ ๒ (ฉบับปรับปรุง)

นางพิชญดา หัศภาค
นายเอกชัย เพ็งสว่าง
นางเบญจรัตน์ อัครพลวงศ์
นางสาวประทีป ศรีคำ

พิมพ์ครั้งแรก มกราคม ๒๕๕๒

พิมพ์ครั้งที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓ จำนวน ๘,๐๐๐ เล่ม (ฉบับปรับปรุง)

ISBN : 978-616-7671-59-8

พิมพ์ที่ บริษัท ธนอรุณการพิมพ์ จำกัด โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๒ ๖๐๓๓-๔

จัดทำโดย

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

เลขที่ ๒๐๑๒ ซอยอรุณอมรินทร์ ๓๖ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๔๗ ๘๕๐๐-๖ โทรสาร ๐ ๒๔๔๗ ๘๕๖๒

<http://www.rdpb.go.th>

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ (เพิ่มเติม)

**สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)**

อาคารสำนักงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
เลขที่ ๒๐๑๒ ซอยอรุณอมรินทร์ ๓๖ ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงบางยี่ขัน
เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๗-๘๕๐๐ โทรสาร ๐-๒๔๔๗-๘๕๖๒
<http://www.rdpb.go.th>

www.rdpb.go.th